

s t a d i a

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

TAVALLISIA TARINOITA

Rivikansalaiset television uutisjutuissa

Viestinnän koulutusohjelma
Radio- ja televisioilmaisu
Opinnäytetyö
20.4.2007

Sanna-Kaisa Cortés Téllez

TIIVISTELMÄSIVU

Koulutusohjelma Viestintä		Suuntautumisvaihtoehto Radio- ja televisioilmaisu	
Tekijä Sanna-Kaisa Cortés Téllez			
Työn nimi Tavallisia tarinoita. Rivikansalaiset television uutisjutuissa			
Työn ohjaaja/ohjaajat Auli Sillanpää			
Työn laji Opinnäytetyö	Aika 20.4.2007	Numeroidut sivut + liitteiden sivut 64	
<p>Tässä opinnäytetyössä käsittelen tavallisia ihmisiä televisiouutisten jutuissa käyttäen esi- merkkeinä uutisjuttuja Nelosen ja MTV3:n kotimaan uutisista. Tavoitteeni on tutkia tavalli- sen ihmisen rooleja ja tehtäviä television uutisjutuissa, sekä tarkastella ”rivikansalaisten” käyttämistä uutisjutuissa toimittajantyön kannalta.</p> <p>Valotan sitä, mitä MTV3 ja Nelonen uutisillaan tavoittelevat, millaisista lähtökohdista kana- vat toimivat ja miten kanavien arvot vaikuttavat tavallisten ihmisen esiintymiseen uutisjutuis- sa. Esittelen ja analysoin erilaisia juttutyyppisiä, joissa tavallisia ihmisiä uutisissa esiintyy, pohdin millaisia tarinoita ja sisältöjä heidän kannaltaan kerrotaan ja millaisissa rooleissa he esiintyvät. Pohdin myös sitä, mitä lisäarvoa tavallisilla ihmisillä uutisjuttuihin haetaan ja sitä, voisiko arjen näkökulmaa laajentaa niistä juttutyypeistä, joissa se nyt jo esiintyy. Tarkastelen omien kokemuksieni pohjalta myös, millaisia käytännöllisiä, moraalisia ja journalistisia pul- mia ja mahdollisuuksia tavallisten ihmisten käyttämiseen television uutisjutuissa liittyy. Kä- sittelen myös sitä, mihin tavalliset ihmiset asettuvat uutisten hierarkiassa, ja miten heidän esiintymisensä uutisjutuissa vaikuttaa uutisen objektiivisuuteen.</p> <p>Tavallinen ihminen on uutisjutussa elävöittävä kokija, toimija tai passiivinen toiminnan koh- de. Hän voi esiintyä lähes minkä tahansa tyyppisessä uutisjutussa kuvittajana, kommentoija- na, uutiskuorman keventäjänä tai jutulle rakenteen antavana tapauksena. Tavalliset ihmiset esiintyvät televisiouutisten gallupeissa tai avaamassa keskustelunaiheita elämäntilanteellaan. Usein he esiintyvät toimittajan tai toimituksen alter egoina, ottavat kantaa asioihin vapaina uutishuoneen objektiivisen totuuden oletusarvosta.</p> <p>Televisio on arkinen, perhekeskeinen ja tasa-arvoinen väline, joka joutuu taistelemaan huo- miosta kodin muiden tapahtumien kanssa. Viihtymisen kannalta on olennaista kuvata ihmis- kasvoja, tehdä uutisista tarinoita ja tarjota samaistuttavia elementtejä katsojalle. Vaikka mo- net tutkijat sijoittavat tavallisen ihmisen uutishierarkian alimmalle portaalle, heillä on uutis- jutuissa viihdyttäjän osan ohella tärkeä tehtävä totuudenpuhujina.</p>			
Teos/Esitys/Produktio			
Säilytyspaikka Taideteollisen korkeakoulun kirjasto, Aralis-kirjastokeskus			
Avainsanat televisiouutiset, case, toimitustyö, Nelonen, MTV3, Seitsemän uutiset, Kymmenen uutiset, Nelosen uutiset			

Degree Programme in Media		Specialisation Radio and Television Studies
Author Sanna-Kaisa Cortés Téllez		
Title Stories of Daily Lives – Ordinary People in Television News Pieces		
Tutor(s) Auli Sillanpää		
Type of Work Final Project	Date 20 April, 2007	Number of pages + appendices 64
<p>ABSTRACT</p> <p>This thesis studies the appearance, the roles and tasks of ordinary people in television news using the channels Nelonen and MTV3 and their domestic news items as examples.</p> <p>The study enlightens how the channels' values influence the appearance of ordinary people in the news. Different types of news pieces are described and analyzed in order to reveal what kind of stories are told by using ordinary people.</p> <p>One of the main questions the thesis raises is what kind of added value is sought by the use of ordinary people and whether the outlook on everyday life could be extended. The practical, moral and journalistic problems and possibilities of interviewing ordinary people are evaluated from the angle of the writer's experience of news work.</p> <p>The thesis questions the ordinary people's supposedly low status in the hierarchy of the television news. The thesis shows the important tasks of entertaining and truth telling the ordinary people carry out. The objectivity of a news piece is a matter of discussion in the thesis also, since the ordinary people often represent the views of a reporter as an alter ego of a journalist captivated by the objectivity standards of a news room.</p> <p>An ordinary person in a newscast is an enlivening element; a subject who lives the experience on our behalf, an active doer or a passive object of measures. An ordinary person can appear in almost any kind of a news item as an illustrator, a commentator, a lightening element in the burdening news or as a case thus often structuring the news to a story. Ordinary people appear in opinion polls or their specific situations of life are used as means to start new topics of discussion.</p> <p>Television is an everyday, family based and equal media. It has to struggle for attention with the other events at home. In order to entertain, it has to offer human faces to the audience and to convert news items into stories the spectators can relate to.</p>		
Work / Performance / Project		
Place of Storage Aralis Library and Information Center, Helsinki		
Keywords television news, journalistic case, news piece, Nelonen, MTV3		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	UUTISTOIMINNASTA KAUPALLISILLA TELEVISIOKANAVILLA.....	4
2.1	Nelosen uutiset ja niiden toimintaympäristö	6
2.2	MTV3:n uutiset ja niiden toimintaympäristö	9
2.3	Uutislähetysten rakenteesta.....	12
3	TAVALLISET IHMISET UUTISTEN HIERARKIASSA	14
4	TYYPILLISET TAVALLISTEN IHMISTEN UUTISAIHEET	16
4.1	Uutiskuvittajat ja toimenpiteiden passiiviset kohteet.....	18
4.2	Humoristiset uutiskuorman keventäjät.....	21
4.3	Katugallupit	23
4.4	Case jutturakenteena	28
4.4.1	Case ja tarina	28
4.4.2	Case keskustelun herättäjänä	31
4.4.3	Ihmisjoukko casena	32
4.4.4	Case elävöittämissä ja havainnollistamassa uutisisältöä	33
5	HAASTATELTAVAN LÖYTÄMINEN.....	37
5.1	Omat verkostot.....	37
5.2	Toimituksen verkostot ja hiljainen tieto.....	39
5.3	Yhdistykset ja internet toimittajan työtä helpottamassa.....	41
5.4	Utissuunnittelun merkitys hyvän casen löytämiselle	43
6	KÄYTÄNNÖSTÄ, ETIIKASTA JA INHIMILLISESTÄ VASTUUSTA.....	46
6.1	Haastateltavan kohtaaminen	48
6.2	Kenen näkökulmaa tavallinen ihminen edustaa?.....	54
7	PÄÄTELMIÄ.....	57
	LÄHTEET.....	62

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä käsittelen ”tavallisia ihmisiä” televisiouutisten jutuissa. Valotan ensin hieman sitä, mitä MTV3 ja Nelonen uutisillaan tavoittelevat, millaisista lähtökohdista kanavat toimivat ja miten se vaikuttaa kyseisten kanavien uutistoimitusten linjavalintoihin. Seuraavaksi esittelen ja analysoin näytteiden avulla erilaisia juttutyyppejä, joissa ”tavallisia ihmisiä” uutisissa esiintyy – ja ei esiinny. Lopuksi pohdin käytännön esimerkkien kautta sitä, millaisia erityisiä käytännöllisiä, moraalisia ja journalistisia pulmia ja mahdollisuuksia ”tavallisten ihmisten” käyttämiseen television uutisjutuissa liittyy toimittajantyön kannalta. Tarkastelen myös sitä, mihin ”tavalliset ihmiset” asettuvat uutisten hierarkiassa.

Kun seuraa minkä tahansa illan mitä tahansa uutislähetystä, huomaa samojen julkisen elämän virallisten hahmojen esiintyvä samanlaisissa lavasteissa samantyyppisten aiheiden parissa ilta toisensa perään. Toisto ja rutiini ovat tarpeen, sillä yksi uutisten tehtävä on ylläpitää turvallisuudentunnettamme ja käsitystämme todellisuudesta. Uutiset ovat katsojalle illasta toiseen toistuva rituaali, josta hän ei yleensä seuraavana päivänä muista juuri mitään (Hiltunen 1999, 187).

Turruttavan uutispuuron ja toiston seassa, kuin sattumina, televisiouutiset tarjoavat meille – etenkin kotimaan uutisoinnissa – myös samaistumiskohteita; ”tavallisten ihmisten” mielipiteitä, läsnäoloa ja elämäntilanteita kuin kädenojennuksina arkeemme. ”Tavallisen ihmisen” käsite on mielestäni absurdi, elitistinen ja ärsyttävä – tavallisia

ihmisiä ovat pohjimmiltaan kaikki. ”Tavallinen ihminen” on tässä opinnäytetyössä kuitenkin paitsi kätevä käsite, niin myös välttämätön sanapari – siksi vastahakoisesti luovun lainausmerkeistä termin yhteydessä. Tavallisilla ihmisillä viitataan niihin uutisten ”virallisten hahmojen” lomassa esiintyviin ihmisiin, jotka eivät ole joutuneet (tai päässeet) kameran vangiksi esimerkiksi julkisuusarvonsa, asemansa tai yleisesti tunnustetun asiantuntijastatuksensa (kuten tutkijuuden tms.) vuoksi. Tässä opinnäytetyössäni pohdin kotimaan uutisiin keskittyen keitä nämä ihmiset ovat, millaisia tarinoita ja sisältöjä heidän kauttaan uutisissa kerrotaan, millaisissa rooleissa he esiintyvät, kenen näkökulmaa he edustavat ja mistä heidät kameran eteen löydetään. Pohdin myös sitä, mitä lisäarvoa tavallisilla ihmisillä uutisjuttuihin haetaan ja sitä, voisiko arjen näkökulmaa laajentaa niistä juttutyypeistä, joissa se nyt jo esiintyy.

Lähtökohtana opinnäytetyön aiheelleni on ollut ennen kaikkea oma (sangen rajallinen) kokemukseni toimittajaharjoittelijana suorittaessani radio- ja televisioilmaisun opintoihini kuuluvia harjoittelujaksoja kaupallisten televisiokanavien uutishuoneissa. Suurinta moraaliseettistä jaakobinpainia ja tuskailua niin käytännön ongelmien kuin journalististen lähtökohtien parissa toimittajantiensä alussa olevalle harjoittelijalle aiheutti juuri ns. tavallisten ihmisten sisällyttäminen journalistiseen tuotokseen.

Koska opinnäytetyöni aiheen innoittajana ovat ennen kaikkea omat kokemukseni, käytän esimerkkimateriaalina etupäässä MTV3:n uutisille syksyllä 2005 ja *Nelosen uutisille* keväällä 2006 tekemiäni uutisjuttuja, koska tunnen niiden taustat ja synnyn parhaiten ja pystyn parhaiten analysoimaan niihin liittyviä ratkaisuja suhteessa vallinneeseen tilanteeseen ja omiin tavoitteisiini. Toimittajan identiteetin sekä omien taitojen ja ammattietiikan kehittymisen kannalta tekijän perspektiivin käyttäminen tutkimusaineistoon on mielestäni hedelmällistä. Näitä itse tekemiäni uutisjutuista käsittelen tarkemmin yhdeksää (6 Nelosen uutisten juttua ja 3 MTV3:n uutisiin tehtyä). Symmetrisiä ratkaisuja, onnistuneita ja epäonnistuneita, on löydettävissä kokeneempienkin toimittajien tuottamasta materiaalista. Siksi käytän lisäksi esimerkkeinä uutisjuttuja myös loka-marraskuussa 2006 satunnaisesti tallentamistani 20 MTV3:n ja Nelosen uutisten lähetyksestä. Näistä kolmeatoista olen tarkastellut lähemmin. Jutuista kuusi on MTV3:n uutisista ja seitsemän Nelosen uutisista. Näitä uutisjuttuja olen analysoinut katsojan perspektiivistä.

Katsojan ja tekijän näkökulmien vaihtelu ei ole täysin ongelmatonta. Tekijänä on jokseenkin keinotekoisia asettua täysin toimitustyön ulkopuoliseksi katsojaksi, toisten tekemien juttujen käsittely jää myös väistämättä omien uutisjuttujeni analyysia ohuemmaksi, koska en tunne tilanteita ja niiden taustoja. Tekijänäkökulmaa olisi voinut syventää haastattelemalla toimittajia, jotka jutut ovat tehneet. Toisaalta laaja kokemusten kartoittaminen juttujen synnystä, haastateltavien valinnasta ja kohtaamisesta sekä tekijöiden omista ja toimituksen ennakoasenteiden vaikutuksista juttujen dramaturgiaan olisi venäyttänyt opinnäytetyöni entistäkin pidemmäksi.

Valittu käsittelytapa mahdollisti kuitenkin oman ammatillisen kehittymiseni pohdinnan tavalla, joka toivottavasti heijastuu myös tuleviin ratkaisuihini toimittajantyössä. On hyödyllistä miettiä varsinkin ammatin alkutaipaleella, miksi ja miten päätyy jutunteossa juuri niihin valintoihin, joihin päätyy. Se voi auttaa kiipeämään omien kynnysten yli jatkossa. Ainakin kehittää eettistä ja käytännöllistä pelisilmää, kun pohtii, mistä ja miten haastateltava löytyy ja miten ihmisiä tulee kohdella, että saisi heidät rentoutumaan kameran edessä ja sanomaan sen mitä sanoa pitää. Erilaisten ihmisten kohtaaminen on eräs toimittajantyön palkitsevimpiä puolia. Varsinkin kun asioidaan ihmisten kanssa, joilla ei ole ”panssarinaan” asiantuntijan tai virallisen lausuntoautomaatin statusta, on muistettava koko ajan vastuunsa paitsi yleisölle, toimitukselle ja itselleen, niin myös haastateltaville. On mielestäni tärkeää pohtia sitä, mitä uutisen objektivisuus lopulta tarkoittaa ja selvittää toimittajana ainakin itselleen se, kenen totuutta toimittaa – ja kenen totuutta haastateltavat julistavat.

Mielestäni toimittajaharjoittelijan asema antoi tähän opinnäytetyöhön erityisen paljon aineksia. Esimerkiksi kokemuksen puute näkyi virheinä ja vaikeimman kautta tekemisenä, joka heijastui juttujen sisältöihin mm. osin epäonnistuneina haastateltavien valintoina. Oma epämääräinen asema toimituksessa tavallaan ”vierailijana” johti ainakin yhdessä tapauksessa siihen, että toimituksen hiljainen tieto ei ollut käytettävissäni, vaikka se olisi säästänyt paljon turhaa työtä ja luultavasti johtanut – ainakin visuaalisesti – parempaan uutisjuttuun. Asiantuntijoita ja virallisia lausuntoautomaatteja on aina (ennemmin tai myöhemmin) helppo löytää kameran eteen, mutta uutista tai haluttua näkökulmaa tukevan ”taviksen” löytäminen oli ainakin harjoittelijalle usein monin verroin vaikeampaa.

Kvantitatiivinen tutkimus olisi saattanut tuoda paljonkin lisää tavallisten ihmisten osuuden analysoimiseen television uutisjutuissa, mutta siihen ei valitettavasti tämän opinnäytetyön puitteissa ollut ajanpuutteen vuoksi mahdollisuutta. Toinen syy kvantitatiivisen menetelmän hylkäämiseen perustui havaintoon jo kerätystä materiaalista ja omista kokemuksista. Tavallisten ihmisten esiintymistiheys uutisjutuissa vaihtelee hyvin suuresti ja riippuu paljon vuorossa olevien toimittajien, uutispäälliköiden ja uutistuottajien mieltymyksistä sekä käsillä olevan uutispäivän agendasta. Laadullinen lähestymistapa tutkimukseen puolusti mielestäni paikkaansa myös siksi, että se mahdollistaa materiaalin ja sen takana olevan ilmiön syvällisemmän analysoimisen.

Vaikka uutisten perussisältö tuskin radikaalisti vaihtelee julkisen palvelun ja kaupallisten kanavien välillä koin mielekkääksi pitäytyä vain kaupallisten kanavien uutisten analysoimisessa juuri oman kokemukseni vuoksi. Pohdinnassani kaupallisten televisiokanavien uutistoiminnan lähtökohdista olen tukeutunut niihin lähteisiin, jotka ovat julkisesti saatavilla – kuten päätoimittajien tai uutispäälliköiden julkaistuihin haastatteluihin tai kanavien omaan, lähinnä verkkosivuilla julkistettuun materiaaliin. Toimitukset toki tuottavat materiaalia sisäiseen koulutuskäyttöön, mutta ainakin osin tuo materiaali on luottamuksellista, enkä koe sen käyttämistä tämän opinnäytetyön kannalta muutoinkaan mielekkäänä.

2 UUTISTOIMINNASTA KAUPALLISILLA TELEVISIOKANAVILLA

Uutistoiminta on työvoimavaltaista, ja siksi tilaavalle kanavalleen kallis uskottavuuskysymys. Jokaisella vakavasti otettavalla, ”aikuisten” valtakunnallisella yleiskanavalla on oltava oma, journalistisesti kunnianhimoinen uutistoiminta. Valtakunnallisten uutisten on jokaisella kanavalla täytettävä uutisgenren tunnusmerkit, mutta myös erotuttava toisistaan omintakeisella imagolla. Uutisten on tavoitettava oma yleisönsä ja oltava uskottava osa kanavan yleistä imagoa ja brändiä. Kanavan katsojia ei saa hukata uutisten aikana. Uutisten on istuttava kanavan profiiliin. (Herkman 2001, 110.)

Eri kanavien – sen paremmin kaupallisten kuin julkisen palvelun – uutislähetysten kärkiuutisia vertailemalla ei löydy valtavia eroja uutiskriteereistä, tai aina edes aiheiden arvottamisessa. Eroja toki löytyy niin muodossa kuin sisällössä. Kaikki uutistoimitukset kuitenkin selvästi tekevät uutisia samasta maailmasta ja minkä tahansa kanavan uutisia seuraamalla pysynee perillä vuorokauden tärkeimmistä tapahtumista. Esimerkiksi Nelosen uutisten alkutaival oli huomattavasti nykyistä uutistoimintaa ”radikaalimpaa” varsinkin kuvallisesti, mutta toimitus luopui rajuisimmista kokeiluistaan verrattain nopeasti huomattuaan, että uutisgenre on melko konservatiivinen. Sen uskottavuusvaatimus ei anna kovin paljon tilaa aisan yli potkimiselle, vaikka kanava kuinka tavoittelisi edelläkävijöitä yleisökseen. Uutislähetykset eri kanavilla ottavat jossain määrin huomioon erityisyleisönsä käsittelytavassaan, uutisilmeessään, ankkuri- ja aihevalinnoillaan, mutta ennen kaikkea uutiset ovat lajityypilleen uskollisia.

Uutisilla on merkitystä kanavan profiilille paitsi uskottavuuden lisääjinä, niin myös markkinoinnin apuvälineenä. Jotta kanava houkuttelisi oikeanlaisia katsojia ja niiden myötä mainostajia, on sillä oltava kasvoja, joihin samaistua. Vaikka myös YLEn uutisankkureiden ympärille on kehkeytnyt lähes tähtikulttia muistuttavaa hyörintää, on uutisankkureiden personointi erityinen kohtalon kysymys kaupallisille kanaville. Iltapäivälehti- ja naistenlehtijulkisuus ja television viihdeohjelmissa esiintyminen kasvattavat kiinnostusta ankkureita kohtaan, ja se puolestaan kasvattaa kiinnostusta uutisia ja koko kanavaa kohtaan.

Vaikka uutisankkurit tekevät usein myös journalistista työtä, lepää heidän harteillaan myös asema kanaviensa tähtinä ja mannekiineina, jotka persoonillaan kuvaavat sitä, millaisten ihmisten maailmassa kanava ja sen uutiset liikkuvat; kenestä ja kenelle kerrotaan. Yksinkertaistaen ja kärjistäen voisi väittää, että MTV3:n tähtiankkurit edustavat usein suuria ikäluokkia ja jonkinlaista mystistä keskivertosuomalaisuutta, kun taas Nelosella ankkurit ovat kautta linjan leimallisesti nuorempia ja ilmeisen trendikkäitä kaupunkilaisia. MTV3:n uutisissa on viime vuosina selvästi marssitettu esiin nuorempia kasvoja, ja tämä kertonee siitä, että myös kohdeyleisöön tavoitellaan nuorempia ikäluokkia. En ole havainnut, että tämä kanavien välinen ero näkyisi erityisesti siinä, millaisia tavallisia ihmisiä uutisjuttuihin valitaan ja valikoituu haastateltaviksi.

Monet mediatutkijat (mm. Herkman 2001, 141) ovat todenneet infotainmentin eli todellisuusviihteen lisääntyneen viime vuosina kaikessa television ohjelmistossa. Uussana saadaan yhdistämällä englannin informaatiota (*information*) ja viihdettä (*entertainment*) kuvaavat sanat. Uutistoiminnan vahva käyttö kanavamarkkinoinnissa, uutisankkureiden voimakas personointi tuttaviksi, jotka vierailevat olohuoneissamme ja uutisten kertominen ihmisvetoisin tarinoin – myös tavallisten ihmisten avulla – ovat mielestäni osa tätä kehitystä. Tapa kertoa uutisia lähestyy koko ajan enemmän fiktiivistä tarinankerronnan muotoa (mm. Herkman 2001, 142).

2.1 Nelosen uutiset ja niiden toimintaympäristö

Nelonen ilmoittaa kanavansa iskulauseessa olevansa ”jotain ihan muuta”. Nelosen tarinassa kanavan verkkosivuilla markkinointijohtaja Hans Edin kertoo Nelosen tarjoavan ”elämäniloa, intohimoa, rohkeutta ja hauskuutta – kykyä elää ajan hengessä ja tarttua ajan ilmiöihin”. Vaikka Nelonen on yleiskanava, se ei ole koskaan taistellut tosissaan valtavista katsojaluvuista. Nelonen on alusta lähtien suunniteltu kohderyhmäkanavaksi varhaisille ja nopeille omaksujille, joita on kaikissa ikäryhmissä, ei vain tavoitelluimmissa nuorissa ja nuorehkoissa naisissa (mm. Blåfield 2004; Laine 2005). Samaa joukkoa tavoittelevat myös kanavan uutiset. Esimerkiksi Herkman (2001, 183) arvelee Nelosen uutisten trendikkäiden aihevalintojen tukevan vaikutelmaa, että ne yrittävät tavoittaa ”pikemminkin nuorekkaita kaupunkilaisia kuin ’koko kansaa’ tai ’sotien jälkeisiä suuria ikäluokkia’ ”.

Kanavan mainosaikaa ei voisikaan markkinoida valtavilla katsojaluvuilla. Esimerkiksi vuonna 2006 Nelosta katsottiin keskimäärin 20 minuuttia päivässä – yli puolet vähemmän kuin MTV3:a. Nelosen yhteenlaskettu katseluosuus oli 12 %, kun YLEn televisiokanavien yhteenlaskettu luku oli 45 % ja MTV3:n 29 %. (Finnpanel 8.1.2007.) Mainosmedianana Nelonen on kuitenkin todellista kokoaan isompi, maan kolmanneksi suurin (mm. SanomaWSOY:n vuosikertomus 2006, 32). Tämä perustuu siihen, että mainostajat uskovat kanavan ohjelmiston tavoittavan kuluttajien ”parhaan A-ryhmän”, sen kulttuurin etujoukon, joka edelläkävijänä päättää, mitä muutkin ostavat ja mitä

kuuluu katsoa ollakseen ajassa kiinni. Tälle joukolle tehdään myös kanavan uutiset ja kerrotaan uutisten tarinat.

Vaikka katsojaluvut ovat ainakin kaupallisessa maailmassa vain murto-osatotuus, on Nelosen uutisilla niiden valossa tietty tavoittavuusongelma. Nelosen uutiset eivät pärjää katsojaluvuissa edes kanavan sisäisessä tarkastelussa. Esimerkiksi viikolla 11/2007 Nelosen uutiset eivät mahtuneet kanavan katsotuimpien kahdenkymmenen ohjelman kärkeen lainkaan. Viikolla 10 Nelosen uutisilla oli 138 000 katsojaa, sillä heltisi kanavan katsottujen ohjelmien joukossa sija 20. (Finnpanel, Uutislähetysten kanavakohtaisia katsojatilastoja vuodelta 2007.) Uutistoiminta on Neloskanavalla erityisen haasteen edessä. Kanavan – ja sen uutisten – tavoittelemat nopeat ja varhaiset omaksujat ovat usein kiireisiä ja levottomia kaupunkilaisia, joiden vapaa-ajasta käydään kiivasta taistelua. Tämän ryhmän nuorimmat ikäluokat seuraavat verrattain vähän mitään ajankohtais- ja uutistarjontaa.

Nelonen on televisioutismarkkinoiden uusimpana tulokkaana altavastaajana kohtaamassa YLEn vahvan uutisbrändin ja MTV3:n valtavat katsojamassat. Uutistoiminnan on oltava – etenkin Nelosella – paitsi uskottavaa, niin myös viihdyttävää ja houkuttelevaa. Ongelma on se, että viihdyttäväkin uutistoiminta on silti uutistoimintaa. Vaikka nykyisin journalistisesti kunnianhimoiset tavoitteet eivät enää lyö kanavan tavoitteita toimituksessa korville, ei tasapainoilu ole aina ollut kivutonta. Nelosen päätoimittaja Juhani Pekkala totesi vuonna 1998 *Nelosen tarinassa* seuraavasti:

--toimittajien on joskus vaikea myöntää, että vakavuudestaan huolimatta uutiset ja sää ovat myös viihdettä; ne ovat osa katsojien iltarituaalia. Hyvin rakennettu tv-uutinen on journalistisesti pätevä, mutta myös visuaalisesti kuvan voimaa hyödyntävä draama.

Kivunlievitystä toimittajille lienee tällä saralla tarjonnut se, että kuluneina lähes kymmenenä vuotena myös julkisen palvelun uutistoiminta on viihteellistynyt, ainakin tarinankerrontatavoiltaan se on lähestynyt kaupallisten uutistoimitusten keinopatteristoa.

Kun Nelonen käynnisti uutistoimintaansa, linjasi silloinen päätoimittaja Pauli Aalto-Setälä toimituksensa mission Helsingin Sanomien lehtijutussa (Niiranen 1997) näin:

Nelosen uutisten missiona on olla "tiedonvälittäjä, kriitikko, foorumi ja viihdyttävä". Ne välittävät "oleellisimman tiedon arkipäivän päätöksentekoa varten, ja esittävät kritiikkiä talouden ja politiikan päätöksille ja päätöksen tekijöille". Niiden pitäisi olla foorumina myös "valtavirrasta poikkeaville mielipiteille" ja kaiken kruunaa "visuaalinen ja kerronnallinen kiinnostavuus". Kaiken tämän lisäksi Nelosen tv-uutiset pyrkii olemaan "moderni tv-ohjelma".--"Sen voi tässä vaiheessa sanoa, että emme pyri ylätasoin tiedottajiksi", Aalto-Setälä lupaa ja viittaa nykyisiin uutisvaihtoehtoihin.

Vaikka rajuimmat kokeilut jäivätkin pian historiaan uutistyössä, on Nelosen uutisilla edelleen vahva brändi kuvaan luottavana uutistoimituksena, eivätkä toimituksen varsinaiset tavoitteet liene juuri alkuvaiheesta muuttuneet.

Nelosen uutisissa toimittaja ja kuvaaja työskentelevät useimmiten aiheen parissa alusta loppuun asti työparina. Yleensä sama henkilö, joka on kuvannut jutun, myös leikkaa sen. Television tunnustaminen visuaaliseksi mediaksi ilmeneekin mm. kuvaajan työn tunnustamisena. Uutisjutuissa katsojalle kerrotaan nimitekstissä eli ”tegussa” paitsi toimittajan, niin myös kuvaaja-leikkaajan nimi. Parhaimmillaan parin tiivis yhteistyö lisää tarinan koherenssia ja televisionomaisuutta; kuva kertoo tarinaa, eikä vain kuvita sitä.

Nelosen uutisten toimituspäällikkö Petri Laine kuvaili toimituksensa pelimerkkejä vierailuluennollaan Stadian uutiskurssilla marraskuussa 2005. Laineen mukaan Nelosen uutisten visio on olla kiinnostavin uutismedia ja missio on tyydyttää katsojien uutistarpeet luotettavasti, uskottavasti ja kiinnostavasti. Tiedon lisäksi katsojan pitää saada elämyksiä; uutisen on oltava merkittävä, tuore, kiinnostava ja läheinen. Laine painotti avoimesti sitä, että Nelosen uutiset luottaa erityisen vahvasti tarinan voimaan.

Vaikka tarinallisuus ei sinänsä olekaan omaperäinen ajatus, ei sitä yleensä tunnusteta avoimesti uutiskriteeriksi muistuttamatta objektiivisuuden ihanteesta. Laineen mukaan Nelosen uutiset kertoo asioista usein ihmisen kautta; jutun on oltava ”koukuttava” ja kiinnostava, toimittajan on uskallettava mennä lähelle ihmistä, ja sanan ”minä” pitäisi

kuulua uutisessa. Nelosen uutisten päätoimittaja Eero Hyvönen toteaa uutistensa tavoitteista YLEn *Media ja Me* -verkko-oppimismateriaalissa:

Nelosen uutiset kertoo selkeästi ja kuvallisesti kiinnostavasti kaiken olennaisen uutispäivästä. Näkökulmamme on ihmisläheinen ja pyrimme aina kertomaan, kuinka uutinen vaikuttaa katsojien elämään tai miksi asia muuten on tietämisen arvoinen.

Vaikka Nelosen uutiskriteerit eivät muutoin juuri poikkeaisikaan kilpailijoista, on kiinnostavuus kriteeri, jota ennen Nelosen uutisia ei muilla kanavilla ääneen lausuttu. Kiinnostavuus ei vähennä uutisen luotettavuutta tai informaatioarvoa, mutta monet kainostelevat sen nostamista keskeiseksi uutistoiminnan elementiksi. Kiinnostavuuden nostaminen arvoksi uutistyössä ikään kuin riisuu uutistoiminnalta sen sädekehän totuuden näkökulmattomana paljastajana ja osoittaa televisioutisen viihdeluonteen.

Nelosen tukeutuminen ihmisiin ja tarinoihin ei ole vain kanavan omaa markkinointipropagandaa. Liikenne- ja viestintäministeriön raportissa vuoden 2002 televisiotarjonnasta oli mukana tapaustutkimus. Siinä todettiin, että Nelosen pääuutislähetys painottaa muita enemmän ”tavallisen ihmisen näkökulmaa”, persoonakeskeistä ”human interest” -lähestymistapaa. Raportissa todetaan, että Nelosen uutisissa myös talousasioita uutisoidaan yksittäisen kuluttajan kannalta. (Aslama & Wallenius 2003, 88–94.)

2.2 MTV3:n uutiset ja niiden toimintaympäristö

MTV3 kertoo verkkosivuillaan visiokseen ”Teemme päivästäsi paremman” ja ilmoittaa arvoikseen seuraavat: ”yhteispeli, vapaa ja moniarvoinen viestintä, voitontahto, yksilön arvostus” (MTV3. Visiot ja arvot). Koska mainoseuroista riippuvainen MTV3 on katsotuin suomalainen televisiokanava 29 %:n katsojaluvuillaan ja 49 minuutin päivittäisellä katseluajalla (Finnpanel 8.1.2007), sen on tarjottava ”jokaiselle jotakin” myös uutistoiminnassaan. MTV3:n uutiset on leimallisesti suunnattu ”kaikille suomalaisille”. Niille on alkutaipaleeltaan asti ollut ominaista uutisaiheiden suuri

kotimaisuusaste ja sitä tukeva vahva aluetoimittajaorganisaatio – josta sitten osin myös Nelonen otti mallia.

Uutiset eivät ole MTV3:lle vain uskottavuuskysymys. Kaikilla sen uutislähetyksillä on erittäin suuri katsojakunta, joka houkuttelee mainostajia ja sponsoreita lähetyksiä reunustaville mainoskatkoille. Esimerkiksi viikolla 10 kanavan katsotuimpien ohjelmien 20:n kärjestä löytyivät sekä *Yhdeksän uutiset* (maanantai-illan Kymmenen uutiset korvaava lähetys), *Seitsemän uutiset*, että *Kymmenen uutiset*. Jokaisella kärkitilaston uutislähetyksistä oli yli 700 000 katsojaa. (Finnpanel, Uutislähetysten kanavakohtaisia katsojatilastoja vuodelta 2007.) Vaikka MTV3:a onkin toisinaan ivattu tuulipukukansan kanavaksi, lienee suuressa katsojajoukossa myös varhaisia ja nopeita omaksujia.

Kanavan nykyinen vastaava päätoimittaja Merja Ylä-Anttila määritteli MTV3:n uutis- ja ajankohtaistoiminnan linjaukset nimityksensä yhteydessä näin:

Keskitymme jatkossakin ennen kaikkea korkeaan journalistiseen laatuun. Uutistoiminnassa eivät mitkään muut seikat saa mennä riippumattomuuden eivätkä laadukkaan journalismin edelle. Jos näihin pystytään yhdistämään vielä ennakkoluulottomuus, nopeus ja rohkeus, olemme lähellä sitä tavoitetta, johon kanavallamme tähdätään.

(Alma Media Oyj lehdistötiedote 2.4.2001)

YLEn *Media ja Me* -verkko-oppimismateriaalissa tuolloinen MTV3:n uutisten toimituspäällikkönä toiminut Heikki Piuhola määritteli uutistoiminnan tavoitteeksi toiminnan maan johtavana uutismedianana. Samassa yhteydessä Piuhola totesi kanavansa uutisista ja sen kriteereistä seuraavaa:

Toimimme tiedon välittäjinä, taustoittajina ja syventäjinä sekä yhteiskunnallisen keskustelun herättäjinä niin kansainvälisissä kuin kotimaisissa teemoissa. Uutiskriteerejämme ovat kiinnostavuus, merkittävyys, yllättävyys, oivaltavuus, nopeus, rohkeus ja läheisyys.

Myös MTV3 on omaksunut uutiskriteerikseen kiinnostavuuden. Piuholan luettelemista kriteereistä myös merkittävyys ja läheisyys näyttäytyvät käytännössä yhä useammin ihmisvetoisina tarinoina ja ilmiöjuttuina. Vaikka asiaa ei suoraan kritisoitaisikaan

uutistoimituksen sisällä, on rivien välistä luettavissa, ettei ainakaan uutisankkuri Pirjo Nuotio niele osin näitä kriteereitä seurannutta viihteellistymistä purematta:

Pirjon mukaan myös uutisaiheissa voi nähdä muutoksia. 'Perusaiheet politiikka, talous, kotimaat ja ulkomaat ovat aina olleet vahvoja. Viime aikoina rikosuutisointi on jonkin verran lisääntynyt. Myös kevyehkömpi tyyli on lisääntynyt – eikä niin vähänkään. Niin sanotut human interest - uutiset ovat yleistyneet', pohtii uutisankkuri ja lisää' – itse voisin sanoa niitä kyllä joiksikin muiksikin.'

(Virta 2005)

Kaikki sähköiset viestimet tavoittelevat nopeutta. Siksi uutislähetysten aikatauluja muutellaan monella kanavalla tasaisin väliajoin, jotta voitaisiin vastata kilpailijoiden heittämään uutiskilpailuhaasteeseen. Myös (sähke)lähetysten määrää on lisätty vuosi vuodelta. Varsinainen MTV3:n kruununjalokivi, pitkällisen poliittisen vääntämisen jälkeen saatu ensimmäinen oma uutislähetys, Kymmenen uutiset, on kuitenkin säilyttänyt ohjelmapaikkansa alusta, vuodesta 1981, alkaen. Kymmenen uutiset saavat väistyä vain maanantai-iltaisina oman kanavan elokuvaillan tieltä tuntia aikaisempaan ajankohtaan.

Reiluun teini-ikään on ehtinyt myös MTV3:n illan toinen pidempi lähetys. Vuodesta 1991 Seitsemän uutisten nimellä kulkenut uutislähetys lienee alun perin käynnistetty päihittämään nopeuskilvassa YLE:n 20:30 päälähetys. Seitsemän uutiset on lunastanut paikkansa auringossa ”isoveljen”, Kymmenen uutisten varjosta: esimerkiksi marras-joulukuussa 2006 Seitsemän uutiset 25.12. komeilivat uutislähetysten katsotuimpien tilastossa kakkossijalla YLE:n itsenäisyyspäivän päälähetysten jälkeen (Finnpanel, Uutislähetysten kanavakohtaisia katsojatilastoja vuodelta 2007).

Seitsemän uutiset eroavat Kymmenen uutisista mielestäni hieman uutisaiheprofiililtaan. Alkuillan lähetyksessä pyritään suosimaan aiheita, joiden voisi ajatella kiinnostavan esimerkiksi lapsiperheitä enemmän. Esimerkiksi 7.11.2006 Seitsemän uutisten aiheina olivat mm. Helsingin koulujen lakkautusuhka, alaikäisten häätäminen kauppojen pelikoneilta ja työssäkäyvien keski-ikäisten kaksinkertainen hoivataakka. Kuriositeettina mainittakoon, että kaikki edellä mainitut perheeseen ja lapseen liittyvät jutut olivat naistoimittajien tekemiä.

MTV3:n uutisille on ollut ominaista alusta lähtien tietty omaleimainen ”kotoisuus”, viihteellisyys ja tasaveraisuus katsojan kanssa. Molemmissa illan päälähetyksissä on kaksi ankkuria, jotka suorastaan flirttaavat katsojan kanssa. Ankkurien vuorovaikutteisuutta korostetaan suoralla kamerakontaktilla (Herkman 2001, 183). Ankkurit muuttavat keskinäisen katseenvaihtonsa suoraksi katseeksi kotisohville ja ottavat näin katsojan ikään kuin osaksi keskustelun piiriä. Ankkurien inhimillisyyttä ja tuttuutta korostetaan vielä Kymmenen uutisten loppukevennyksen jälkeisellä kiusallisen selkeästi käsikirjoittamattomalla vitsailulla. Kepeä jutustelu istuu samaan ihmisläheiseen sielunmaisemaan kuin kanavan brändiksi muodostuneet loppukevennykset ja ”tavisten” ahkera käyttö uutisjutuissa avaamaan uutisen merkitystä rivikansalaiselle.

2.3 Uutislähetyksen rakenteesta

Tässä opinnäytetyössäni en aio puuttua uutislähetyksen anatomiaan sen tarkemmin pilkkomalla ja analysoimalla lähetyksiä ja niiden aiheita palasiin. On selvää, että hyvän lähetyksen rakenne on monen asian summa aina grafiikasta ankkureiden vaatetukseen, aihevalinnoista rytmitykseen, juttujen kestosta ja järjestyksestä kanavan värimaailmaan. Kullakin kanavalla on oma kielioppinsa lähetyksen rakentamisessa. Varsinaisen aiheeni käsittelyn kannalta on kuitenkin olennaista nostaa esiin tiettyjä näkökohtia uutislähetyksen luonteesta yleensä.

Voinemme ottaa annettuna uutisen perustehtävän, tiedon välittämisen maailmasta. Samoin on selvää, että kanavat kilpailevat lähes verissä päin skuupeista, kovista uutisista, jotka päästään kertomaan ensimmäiseksi ja jotka on löydetty itse. Niiden varassa on viime kädessä uutistoiminnan uskottavuus. Televisioutisilla on kuitenkin myös muita tehtäviä kuin luotettava ja nopea tiedonvälitys, tehtäviä, jotka ovat osin riippuvaisia välineen lainalaisuuksista. Televisio on elämyseskeinen media, sitä käytetään perhesuhteiden ja ystävyyden vaalimiseen, nautinnon ja eskapismien apuvälineeksi (mm. Huovila 1995, 3).

Televisio on arkinen ja tasa-arvoinen väline, jota ei katsota yhtä keskittyneesti kuin vaikkapa elokuvaa elokuvateatterissa (Hietala 1993, 14). Kodissa katsojan huomiosta taistelee moni muukin seikka kuin ruudun lumo. Sen vuoksi myös television uutistyydessä on ainakin implisiittisesti noudatettava välineen perusvaatimuksia. Varsinkin mainosrahoitteisen kanavan on saatava katsoja pysymään kanavalla ja se edellyttää sitä, että katsoja viihtyy. Olennaista ei siten ole vain se, mitä kerrotaan, vaan myös miten kerrotaan.

Tarinat ja niiden arkkityyppiset hahmot, konnat ja sankarit, ovat aina kiehtoneet ihmisiä. Arkisena välineenä television – ja sen uutisten – on tarjottava samaistumiskohteita ja osattava avata poliittisten päätösten, yhteiskunnallisten ilmiöiden ja muiden uutisaiheiden merkitys katsojalle. Yksi suorimmista teistä ”katsojan sydämeen” käy tunnistamisen kautta — selkeästi informaatiota tarjoavien tai yhteiskunnan ylätasolla liikkuvien uutisjuttujen ohella ja sisällä on oltava riittävästi tarttumapintaa kuvitteellisen peruskatsojan kokeman todellisuuden kanssa.

Paitsi kodin muuta hälinää vastaan, joutuvat televisioutiset kilpailemaan Tapani Huovilan (1995, 6) mukaan myös televisiokanavan muun aineiston kanssa — ja ne tekevät sen muun aineiston ehdoilla. Draamallisuus ja henkilöiminen viihdyttävät katsojia ja tekevät uutislähetyksistä houkuttelevia. Jo 1970-luvulta lähtien on laajalti hyväksytty näkemys siitä, että journalismi on kerrontaa, ja sen tuotteet kertomuksia (mm. Pietilä 1995, 42). Tästä luonnollisesti seuraa se, että myös televisioutisissa osin tietoisesti, osin tahattomasti tyypistetään paitsi uutisjuttujen vakiokasvot niin myös ”vierailevat tähdet” edustamaan tiettyjä rooliominaisuuksia kuin näytelmässä tai kansansadussa.

Draamallistamisen keinoja on muun muassa se, että asiat esitetään useimmiten henkilöiden kautta, personifoidaan--henkilöt puolestaan jaetaan jyviiin ja akanoihin, hyviin ja huonoihin, sankareihin ja roistoihin. Konfliktien luominen on draaman rakentamista--asiasta kuin asiasta kerrotaan ikään kuin se olisi tarina, jossa mainitut hahmot seikkailevat, vaikka todellisuudessa ei mitään selkeää ja johdonmukaista tarinaa olisi kerrottavanakaan.

(Herkman 2001, 107.)

Mediatutkija Veijo Hietalan mielestä esitysformaatisaan hanakasti pitäytyvät uutiset muistuttavatkin lajityypiltään eniten tv-melodraamaa tai saippuaopperaa, jossa lyhyinä segmentteinä seurataan tuttuja hahmojen seikkailuja (1996, 38).

Televisiouutisten rituaaliluonteelle ja lajityyppiuskollisuudelle on olennaista toisto ja genren tunnistettavuus. John Fiskin ja Veijo Hietalan ajatuksien mukaan TV-uutisten kertojia on mahdollista asettaa eri tasoille hierarkkiseen järjestykseen, jossa yksi kertoja edeltää toista. Tästä kokonaiskerronnasta syntyy uutislähetys, jonka uutisluonteen katsoja tunnistaa. Tämän ajatuksen pohjalta on tehty jaottelu, jossa ylimmällä kertojatasolla ovat uutisankkurit, jotka paitsi pitävät langat käsissään, myös jakavat puheenvuorot muille ”puhujille”. Toisella tasolla ovat toimittajat, joiden näkyvyys ruudussa on huomattavasti vähäisempää kuin ankkureiden. Toimittaja on usein läsnä vain speakissä, kertojanaähenä. Kolmanneksi kertojan aseman saavat tärkeät lähteet ja auktoriteetit (esim. poliitikot ja asiantuntijat), joiden puhetta kontrolloi toimittaja. Toimittajan puhetta taas kontrolloi ankkuri, joka ”nokkimisjärjestyksen ylimmältä portaalta” ainoana puhuttelee myös suoraan katsojaa. Uutisankkuri on siten korkeimpana kertoja-auktoiteettina myös totuuden ylivartija. (Herkman 2001, 105–106.)

Kertojahierarkian alimmalta portaalta löytyvät tutkijoiden mukaan muut haastateltavat, ”kadunmiehet”, koska heillä ei ole asiantuntijan arvovaltaa ja heitä kontrolloivat sekä toimittajat että ankkurit (Herkman 2001, 105–106). Tämän rakenteen katsoja sitten tunnistaa uutislähetykseksi, jonka nähtyään voi unohtaa, mikäli mitään aivan poikkeuksellista ei ole tapahtunut.

3 TAVALLISET IHMISET UUTISTEN HIERARKIASSA

Edellisen luvun lopussa käsittelin uutisten kertojahierarkiaa, jonka alimmalta portaalta löytyy vailla asiantuntijan arvovaltaa oleva ”kadunmies”, tavallinen ihminen. Tämä ”tavis” on kuitenkin käymässä uutisten kannalta koko ajan kiinnostavammaksi henkilöksi, jonka mielipiteitä ja elämänvaiheita saamme seurata yhä useammin television uutisissa. Tavallisen ihmisen tekee kiinnostavaksi paitsi yleisinhimillinen

uteliaisuus ja samaistuttavuus ja siihen liittyvä viihdearvo, niin myös hovin narrilta lainattu tehtävä. Todistajilla on vapaus puhua, koska he ovat kauimpana uutisstudion ”totuudesta” (Pietilä 1996, 66).

Mielestäni tämä vapaus puhua yhdessä alati lisääntyvän (joskin toimittajan editoiman) puheajan kanssa on nostanut tavallista ihmistä ylemmäs uutishierarkiassa. Jos todella samaistumme tavallisen ihmisen kokemukseen (esimerkiksi vahvasti tunteeseen vetoavassa case-uutisjutussa, jossa uutinen kerrotaan jonkun ihmisen, tapauksen, kautta), voisi ajatella, että tällaisessa tapauksessa ”taviksen” uskottavuus silmissämme ylittää vaikkapa samassa uutisessä lyhyesti siteeratun asiantuntijan. Asiantuntija-auktoriteetti voi syntyä katsojan mielessä myös haastateltavan osoittamasta ”oman elämän asiantuntijuudesta”. Luultavasti ainakin on niin, että jos uutisjutussa on tapauksena tavallinen ihminen ja asiantuntija samaa kysymystä kommentoimassa, jää näistä kahdesta mieleen paremmin se, joka muistuttaa itseämme enemmän.

Usein uutisjuttu myös päättyy ”taviksen” kommenttiin, joka jää kuin viimeisenä totuutena leijumaan ilmaan. Toimittajaan on vaikea etäisenä samaistua, etenkin jos hän on vain ääni uutisessa, eikä esiinny omilla kasvoillaan uutisen missään vaiheessa. Asiantuntijoihin ja vaikkapa poliitikoihin uskotaan kyllä, mutta toisaalta myös herkästi ajatellaan, että heillä on ”oma lehmä ojassa” kannanotoissaan, kun taas ”tavis” on aina mielikuvissamme rehellinen, kunnon ihminen. Jos vaikkapa seuraavana päivänä katsoja muistelee uutista, hän tuskin muistaa, mikä oli mielipidettä, mikä faktaa jossain yksittäisessä jutussa. Mieleen on jäänyt korkeintaan vain, mitä uutinen ylimalkaan käsitteli ja mille kannalle jutussa kallistuttiin. Tässä mielessä väittäisin vastaan Herkmanin (2001, 105–106) esittelemälle ajatukselle hierarkiasta, jos se on tulkittava siten, ettei uutishierarkian alimmalla portaalla olevalla tavallisella ihmisellä ole auktoriteettia.

Horace Newcombin mukaan ”televisio on parhaimmillaan silloin, kun se tarjoaa meille kasvoja, reaktioita, ihmisten osoittamia tunteita. Tärkeintä ei ole toiminta, vaikkakin se on merkittävänä virikkeenä. Tärkeintä on ihmisten reaktio toimintaan.” (Hiltunen 1999, 187.) Uutisjuttuun edustajaksemme nykäisty ”jokamies” tuntee tunteet puolestamme, kiroaa päättäjää, laskee rahojaan, säästää sähköä, ostaa uuden

lämmityskattilan, kantaa huolta, pelkää kadulla, iloitsee pukkiparaatissa – tuottaa elämyksen virallisen asiapuheen lomaan, havainnollistaa ja lähentää.

Television – ja etenkin tosi-televisiotrendin – luonteeseen kuuluu katsojan tirkistelynhalun tyydyttäminen. Uutisjutussa tapauksena esiintyvä kansalainen kutsuu usein toimittajan kameroineen kotiinsa tai työpaikalleen, katsomaan elämäänsä. Usein uutisjutussa nähdään ihminen arkisissa askareissaan, puuhaamassa kuin kamera olisi näkymätön. Kenties luontainen uteliaisuus on ollut omiaan lisäämään rivikansalaisten invaasiota television uutisjuttuihin. Herkmanin mukaan (2001, 182) ”hahmon tietämättömyys katsottavana olemisesta, se, että hän ’elää omaa elämäänsä’ audiovisuaalisen tarinan tuottamassa todellisuudessa ilman, että osoittaa tietävänsä tulevansa nähdyksi, vahvistaa katsojan kaikkivoipuuden kokemusta ja tirkistelyn nautintoa.”

Periaatteessa uutisjutussa tapauksena esiintyvän tavallisen ihmisen, sen paremmin kuin katugallupiin houkutellun kansalaisenkaan, ei kuulu kertoa faktoja, ei välittää tietoa, vaan kokemusta. Usein ajatellaan, että ”tavis” uutisjutussa olisi jonkinlainen ote tilastosta, keskivertoihminen edustamassa vaikkapa jonkin poliittisen päätöksen keskivertovaikutuksia. Monesti ei kuitenkaan ole näin. Utistoiminnan aikataulut ja tottumukset siinä missä toimittajan tai toimituksen arvot ja asenteetkin vaikuttavat siihen kuka puhuu ja kenen suulla. Tavallisia ihmisiä ei yleensä ole edes naamioitu puolueettomiksi uutisjutuissa, mutta on pohtimisen arvoista miksi hän niissä esiintyy, millaisissa tehtävissä, millaisissa aiheissa ja ajaako hän jonkun muunkin asiaa kuin omaansa? Vaikka tavalliselle ihmiselle varattu rooli uutisissa olisikin elävöittäjän ja kokijan, hänestä voi usein tulla advokaatti.

4 TYYPILLISET TAVALLISTEN IHMISTEN UUTISAIHEET

Tavallisia ihmisiä voi esiintyä lähes minkälaisissa uutisjutuissa tahansa tapahtumauutisista toimintauutisiin ja prosessiutisista tilanneutisiin. Kuitenkin usein politiikka ja talous, kovista kovimmat uutisaiheet, on läänitetty asiantuntijoin, kolisevin ovin ja kiiltävin käytävin. Näissäkin uutisaiheissa kaduntallaaja saattaa joskus päästä

ääneen, ainakin gallup-tyyppisesti kommentoimaan optioita (jotka luonnollisesti ovat aina pahoja) tai lausumaan sanasen mieleiseensä hallituspohjaan.

Tavalliset ihmiset esiintyvät päivittäin uutiskuvissa ainakin kuvittajina. Hyvin harvoin kotimaan uutisissa he edustavat uhkaa mellakoidessaan massana kaduilla tai mesotessaan urheilukatsomoissa. Silloin heitä pitää kuvata kaukaa. Yleensä ”tavis”, ainakin läheltä kuvattuna, on kuitenkin arkisessa ympäristössä, jokainen tai kuka vain meistä, ihminen, johon suhtaudutaan lämmöllä ja jonka puolella ollaan. Tavallinen ihminen voi olla uutisessa lähes missä tahansa roolissa sankarista todistajaan, joskin harvoin hän esiintyy konnana – juuri siksi, että hän edustaa ”meitä” ja me tavalliset katsojat olemme aina lähtökohtaisesti kunnan ihmisiä. Kun tavallinen ihminen puhuu televisiossa, hän puhuu yleensä neutraalissa lähi- tai puolilähikuvassa, joka luo vaikutelman tasaveroisesta keskustelutilanteesta.

Tietyissä tilanteissa totuudenpuhujan roolissa tavallinen ihminen voi esiintyä objektiivisuuden pakkopaidan kahlitseman toimittajan alter egona, joka voi sanoa sen, mitä muut eivät voi. Tavallinen ihminen voi haastaa päättäjän osoittamalla päätöksien vaikutukset omassa elämässään tai väittämällä vastaan. Kadunmies tai -nainen voi kuvailla ”kansan” tunteja ja mielteitä yhtä lailla tärkeistä kuin yhdentekevästäkin asioista tai antaa kasvot tilastotiedolle.

Tavallinen ihminen voi olla satunnainen sankari, joka on ansainnut hetkensä julkisuudessa olemalla paikalla oikeaan aikaan tekemässä jonkin urotyön (esim. pelastamassa jonkun jäistä). Hän voi myös olla silminnäkijä tai todistaja, jolloin hänellä on poikkeuksellisesti asiantuntijan ja tiedonvälittäjän rooli. Tyypillinen tällainen tilanne on onnettomuus. Etenkin kaukomailla tapahtuneet katastrofit tehdään todellisiksi etsimällä uutisjuttua varten langanpäähän suomalaisturisti tai ulkomailla asuva suomalainen. Meitä kiinnostaa katsojina etenkin miten ”meille” kävi, vaikka jokin luonnonmullistus olisi koskettanut tuhansia paikallisia ja vain muutamaa suomalaismatkaajaa. Usein kuitenkin tavallinen ihminen on ennen kaikkea samaistuttava elementti uutispuurossa, katsojan tai toimittajan edustaja yhteiskunnan pelikentällä. Tavallisten ihmisten avulla voidaan kertoa tarinoita, kyseenalaistaa viralliset lausunnot ja lisätä draamallisia elementtejä uutislähetkseen.

Tyypillisintä uutisaineistoa, jossa tavallisia ihmisiä kuvataan tarinoiden toimijoina, ovat usein kotiin ja lapsiin, terveyteen ja sosiaalisiin kysymyksiin liittyvät, laajasti tulkittuna yksityiseen liittyvät uutisaiheet. Tämänäyttymyksissä aiheissa on niin tottunut tapauksen kautta tapahtuvaan kerrontaan, että sen puuttuminen jättää oudon olon. Kun esimerkiksi Seitsemän uutisissa 7.11.2006 oli monia sosiaalisia kysymyksiä käsitteleviä uutisia, eikä niistä yhdessäkään ollut casea ja galluptyyppinen kyselykin vain joissain, olin suorastaan hämilläni.

Lähetyksen koulujen lakkauttamista käsitellyt uutisjuttu suorastaan hämmensi, koska siinä opetustoimen johtaja kertoi, miten vanhemmat ovat olleet huolissaan asiasta. Olisin mielelläni kuullut tämän ns. ”hevosen suusta” – nyt yksi ihminen kertoi, mitä toiset ajattelivat. Jutussa näkyi ja kuului toimittajan oma näkemys ja ehkä sitä vahvistamaan olisin kaivannut elämyksellistä tarinaa pikku Siiristä, jonka koulutiestä nyt tulee vaarojen täyttämä ja kohtuuttoman pitkä. Mahdollisesti minut on katsojana korruptoitu emotionaalisella kiristämällä, koska tiedän odottaa sitä tällaisessa tunteisiin muutenkin vetoavassa uutisjutussa joko casen tai sitten elämyspuolta edustavan haastateltavan kommentin muodossa.

Tavalliset ihmiset voivat esiintyä monenlaisten uutisjuttujen kertojina tai osakertojina, klassisina roolihahmoina tai uutiskuorman keventäjinä, mutta he ovat usein myös toimenpiteiden passiivisia kohteita. Tässä neljännessä luvussa tarkastelen lähemmin joitakin niistä erilaisista tehtävistä, joita ”taviksille” uutisjutuissa varataan.

4.1 Uutiskuvittajat ja toimenpiteiden passiiviset kohteet

Koska televisio on visuaalinen media, on uutinen aina kuvitettava jollakin. Valitettavan usein uutiskuva on vain kuvitusta ja jotkin uutisaiheet voitaisiin luultavasti kuvittaa arkistokuvalla (ehkä niin tehdäänkin) ilman että kukaan huomaisi mitään. Harvoin esimerkiksi työmarkkinakysymyksistä uutisoidaan ilman, että näemme ruudusta Hakaniemessä tallustavia jalkoja. Usein, kun tavalliset ihmiset esiintyvät uutisissa tilastotietona mahdollisen grafiikan tukemana tai ”massana”, johon uutistekstissä tai asiantuntijan satasessa (omalla äänellään antamassa kommentissa) viitataan korkeintaan

jollakin niputtavalla termillä kuten ”työtekijät”, ”palkansaajat”, ”perheelliset”, on uutiskuvaajaan iskenyt kainous, joka näyttää ruudussa siltä, kuin olisi kuvattu kaukaa ja salaa. Normaaliala, kuvakooltaan vaihtelevaa uutiskuvaa uutiskuvituksessa on yleensä ainakin, kun juttu käsittelee vaikkapa apteekkien toimilupia. Tällöin yleensä kuvaaja on soittanut johonkin apteekkiin ja saanut kuvausluvan myötä oikeutuksen mennä lähelle ihmisiä.

Vaikka mikään laki – tai edes hyvä tapa – ei estä kuvaamasta kansaa kadulla päästä varpasiin, heidät näytetään usein anonymeinä, päättöminä oliona, tai melko kaukaa kuvatuissa laajoissa otoksissa, koko- tai yleiskuvissa vaikkapa markettien hyllyjen välissä persoonattomina kuluttajina tai lentokentällä odottelevina matkustajina. Tavalliset ihmiset voivat esiintyä persoonattomana ”tapettina” laajoissa kuvissa myös esimerkiksi tapahtumauutisissa, kuten vaalien tai mielenosoitusten yhteydessä. Jos uutisjutussa käsitellään jotakin tiettyä teemaa, kuten vaikka vanhuksia, on kuvaaja yleensä nähnyt vaivaa ja odottanut kärsivällisesti saadakseen kuviin – kaiken kokosiin kuviin – vanhempaa väkeä. Oman kokemukseni mukaan ne kuvaajat, jotka itse myös leikkaavat, kuvaavat rohkeammin lähikuvia, koska ymmärtävät, ettei kuvakerrontaa saa soljumaan ilman riittävää kuvakoon vaihtelua.

E erityisen varovaisia ollaan usein lapsia koskeissa uutisissa, vaikka niissä ei olisikaan mitään sisällöllisesti arveluttavaa. Lapsia kuvataan usein kaukaa tai takaapäin, tai vaikkapa heijastuksena jostakin ikkunasta. Luonnollista tällainen anonymikuvaaminen on silloin, kun käsitellään vaikkapa perheväkivaltaa tai pedofiliaa. Lapset esiintyvät kuitenkin kuvituskuvissa usein tunnistettavina vain, jos kyseessä on jokin lastentapahtuman, pukkiparaatin, liikuntapäivän tms. uutisointi, kouluun, lapsiperheiden asemaan tai päivähoitoon liittyvä uutisjuttu.

Kuvakoko ei ole lainkaan samantekevä asia sen kannalta, miten läheiseksi katsoja kokee kuvassa esiintyvän ihmisen. Televisiossa lähikuva tai puolilähikuva vaikuttaa kooltaan realistiselta ja korostaa arkisuutta ja tasaveroisuutta. Laaja, kaukaa kuvattu otos on kuin ulkopuolisen tarkkailijan katse – turvalliselta etäisyydeltähän kannattaa tarkkailla vaikkapa vaarallisia petoja. Kaukaa kuvatut laajat kuvat ovat mielestäni usein turhan etäännyttäviä ja lyövät korville uutistoimituksen itselleen asettamaa läheisyyden tavoitetta. Kuvakoon valinta ei ole koskaan sattumaa, esimerkiksi tiivis lähikuva tai

erikoislähikuva henkilön kasvoista on hyvin harvoin uutisissa (Nelosen uutisen alkutaivalta lukuun ottamatta) nähty erikoisuus. ”Liian tiiviistä” kuvasta kun tulee tunne, että kuvattava henkilö on ajettu ahtaalle. Esimerkiksi tavalliseen ihmiseen uutisjutussa harvoin suhtaudutaan kuin vihamieliseen todistajaan, eikä häntä sen vuoksi ahdistella.

Tavalliset ihmiset voivat esiintyä uutisten ”kuvituskuviissa” myös yleiskuvaa tiiviimmässä otoksissa silloinkin, kun he eivät itse pääse ääneen, mutta usein tällaisissa tapauksissa joku tai jotkut ryhmän jäsenet ovat päässeet puhumaan joukkonsa edustajina tai samassa miljöössä on kuvattu myös haastattelu. Se antaa ikään kuin luvan mennä lähemmäs asiaan liittyviä kohteita. Esimerkiksi tehdessäni MTV3:n uutisille juttua koulujen rahankeräämisestä kuvitettiin suuri osa speakistäni kuvilla oppilaista oppitunneilla. Osa kuvista oli todellisia opiskelukuvia, osa sellaisia, jossa ne oppilaat, jotka eivät halunneet haastatteluun, esittivät opiskelemista. Kun opettaja oli varta vasten järjestänyt oppilaat paikalle kuvaustilannetta varten, tuntui siltä, että kuvaajakin helpommin uskalsi ottaa heistä tiiviimpää kuvaa.

Toisinaan tavallinen ihminen on uutiskuvan aineistona siten, että käytetään niin tiivistä lähikuvaa, ettei kohdetta voi tunnistaa siitä. Itse esimerkiksi MTV3:n uutisharjoittelijana tein sähköisen hampurilaisten käärepapereista ja mikropopcorn-pakkauksista mahdollisesti löytyneistä, terveydelle haitallisista yhdisteistä. Tuon jutun kuvista emme kuvaajan kanssa halunneet tunnistettavan sen paremmin yrityksiä, joiden grillituotteiden syömistä kuvasimme, kuin niitä nauttavia asiakkaitakaan, koska aihe oli arka ja kemikaalit vasta epäilyasteella. Sähköisessä oli hyvin tiiviitä kuvia käsistä, suista ja ruuista. Osa kuvituksesta toteutettiin niin, että kuvaaja kuvasi toimittajan käsiä valmistamassa mikroherkkuja.

On mielestäni hieman outoa, miten usein toimittaja päätyy uutiskuvissa ”näyttelemään” juttuun liittyvää ihmisryhmää – itse olen erittäin lyhyellä toimittajan urallani esittänyt edellä mainitun lisäksi ainakin jalvoja hissittömässä talossa, nettisurffaajaa ja yritysconsulttia. Usein moisen ratkaisun takana on kiire ja vaivattomuus, tai se, ettei juuri siihen hätään kerta kaikkiaan ole löydettävissä sopivaa todellista henkilöä tavoitettavissa. Esimerkiksi hissi-jutun tapauksessa kävimme kuvaajan kanssa peräti kahteen otteeseen etsimässä esimerkkitalostamme ihmistä, joka suostuisi kuvattavaksi.

Osasyys toimittajien käyttämiseen uutiskuvissa onkin kokemukseni mukaan klassinen kainous puolin ja toisin. Toimittajat ja kuvaajat eivät kehtaa kysyä vierailta ihmisiltä kuvauslupaa, ja ”vieraat ihmiset” kieltäytyvät, kun eivät halua itseään ruutuun, tai heitä epäilyttää uutisen konteksti. Kun toimittajia ja kuvaajia koulutetaan, olisi syytä harjoittaa teknisten taitojen ohella myös niitä taitoja, jotka auttavat menemään lähelle ihmistä.

Mielestäni uutiskuvan lavastaminen on kiintoisa ilmiö siksi, että ainakin omassa takaraivossa istuu lujassa ajatus siitä, että uutinen ja ainakin uutiskuva on ”totta”. Lavastaminen ei välttämättä mitenkään vähennä jonkin ilmiön tai kuvan todistusarvoa. On hyvä kuitenkin miettiä, mitä kaikkea voidaan lavastaa ilman, että siitä täytyy kertoa katsojalle – jolla myös lienee luja usko uutiskuvan autenttisuuteen – mitä ikinä se sitten onkaan.

4.2 Humoristiset uutiskuorman keventäjät

Uutislähetys muodostaa parhaimmillaan dramaturgisen kokonaisuuden siinä missä yksittäinen uutisjuttukin. Usein kulttuuri- ja ilmiöaiheiset uutisjutut ladataan lähetyksen loppupuolelle. Näin katsoja päästetään pehmeästi laskeutumaan kanavan muuhun tarjontaan usein ikävien uutisten maailmasta.

Aivan oma lukunsa keveiden lähetyksen häntäpäähän uutisten joukossa on MTV3:n Kymmenen uutisten säätiedotusta seuraava useimmiten humoristinen loppukevennys, jonka ansiosta jokseenkin jokainen suomalaiskylä on saanut oman kahden minuutin julkkiksensa. Loppukevennys esiteltiin kanavan katsojille uutisten toisena toimintavuonna 1982. Silloisen päätoimittaja Jorma Miettisen mukaan maailmalta omaksuttiin idea kepeästä lähetyksen päättämistavasta siksi, ”että uutisista jää hyvä mieli, eikä painostava olo” (Lyytinen 2006, 139). Tällainen lausunto paljastaa erityisen hyvin televisioutisten luonteen seremoniallisena viihdyttäjänä varsinkin kaupallisella kanavalla – on tärkeää, että katsojalla on mukavaa, eikä hän koe maailmantuskaa ikävistä uutisista.

Aiheiden kirjo kevennyksissä on loputon. Kyseeseen voi tulla vaikkapa ilmiö- tai vuodenaikajuttu. Usein kuitenkin tapaamme loppukevennyksessä kansalaisen, jolla on jokin hassu taito, hullunkurinen lemmikkieläin tai erikoisen lystikäs elämäntilanne. Esimerkiksi 24.10.2006 Kymmenen uutisten kevennyksessä Else Tupamäki esitteli toimittaja Henna Kekille hellyttävää, maalaustaitoista Paavo-hevostaan. Aina kevennyksen sävy ei ole ilmeisen humoristinen, mutta silloinkin yleensä kyseessä on lämmin ja ihmisläheinen lähestymistapa uutisarvoltaan (melko) mitättömään kysymykseen, jolla kuitenkin saattaa olla suuri ”human interest” -arvo.

Kevennyksen rivikansalaiseen suhtaudutaan usein kuin toverillisella kädenpuristuksella, katsojalle näytetään, että ”tällaisiahan me ihmiset olemme”. Esimerkiksi 22.10.2006 Kymmenen uutisten kevennyksen aiheena oli mäntsäläläinen kalastaja Eero Hartikainen, joka lipposi siikaa Helsingin Vanhankaupunginlahdella. Kyseisessä uutisjutussa ei ollut varsinaista tarinaa, vaan se ikään kuin tarjosi kiirettömän pseudofilosofisen tunnelmapätkän, joka viesti maailmasta, jossa kaikki ovat kilttejä toisilleen, eikä kenelläkään ole kiire mihinkään. Risto Puolimatkan toimittamassa jutussa kuultiin toimittajan kysymykset ja Hartikaisen vastaukset. Molemmat kiersivät samaa verkkaisuuden kehää. Toimittaja kysyi: ”Mitä sitä tulee ajatelleeksi kun vetää haavia pohjaa pitkin?”. Hartikainen vastasi: ”No tässä nyt ei tarvii paljoo kyllä ajatella, että...jos tää onkii siinä tän idea, ettei tarvii ajatella, hehe.” Uutislähetyksessä tuskin voidaan päästä henkisesti paljoa kauemmaksi hektistä ulkomaailmaa seuraavasta, alati valvovasta uutistoimituksesta.

Vaikka loppukevennyks on varsinainen MTV3:n kanavabrändi, on juttutyypillä sukulaisia myös muilla kanavilla. Varsinkin kalenterin mukaan toistuvissa pääsiäinen/pukkiparaati/äitienpäivä/isänpäivä/lasten liikuntapäivä -jutuissa esiintyy usein tavallisia ihmisiä, erityisesti lapsia tuottamassa katsojalle hyvää mieltä hassuilla lausumillaan, ujostelullaan ja ilahduttavalla fyysisellä olennollaan. Tämän juttutyypin avulla uutistoimitus osoittaa katsojalle olevansa ”pienen ihmisen” puolella, ymmärtävänsä arkea ja ”meitä suomalaisia”. Kivoilla pikku uutisilla tavallisista ihmisistä astutaan ikään kuin alas vallan vahtikoiran asemasta kertomaan, että jokainen meistä on laulun arvoinen.

Kepeillä ihmislähtöisillä jutuilla toimitus todistaa olevansa kiinni ihmisten elämässä ja vuoden kierrossa. Samalla kun uutisten toimittaja on mukana jakamassa (pieniä) elämyksiä, kerrotaan, että toimittajatkin ovat ihan tavallisia ihmisiä tavallisten ihmisten joukossa. Usein tällaisessa juttutyypissä kuullaan toimittajan kysymykset tai keskustelevan haastateltavan kanssa, toimittaja saattaa myös osallistua käsiteltävänä olevaan rientoon – esimerkiksi hassunkuriseen urheilukilpailuun. Näin koko uutistoiminta muuttuu ihmiskasvoisemmaksi ja lähestyttävämmäksi.

4.3 Katugallupit

Eräs helpoimpia ja käytetyimpiä toimituksellisia konsteja elävöittää uutisjuttua ja tuoda sitä ”läheemmäs arkea” on klassinen katugallup. Jokaiseen uutislähetykseen tarvitaan ihmiskasvoja ja ”legitiimiä subjektiivisuutta”. Jos lähetyksessä ei ole esimerkiksi keissin kautta kerrottua uutista, on katugallup tarpeen.

Katugallupilla voidaan tehdä elämysuutinen vaikkapa tilanteessa, jossa tapahtuu jotain sellaista, joka koskettaa meitä kaikkia. Gallupin osallistujat ilmentävät silloin yhteistä kokemustamme ja jakavat tunteemme. MTV3:n Seitsemän uutiset raportoiti 1.11.2006 päivän lumimyyräkän kansalaisille aiheuttamista hankaluuksista. Jokainen tietenkin pystyi helposti toteamaan säätilanteen vaikutuksineen pelkäänsä katsomalla ikkunasta ulos, mutta poikkeuksellinen pyrytys oli pakko noteerata myös uutishuoneessa.

Kerrottuaan kelin aiheuttamista harmeista toimittaja Aaro Kajaste totesi speakissään: ”Etelä-Karjalassa säästä löydettiin myös positiivisia puolia.” Kun vanha herra kertoi lasten pitävän lumesta ja keski-ikäinen rouva mainosti lumitöitä ilmaisena kuntosaliharjoituksena, oli lämmintä huumoria ja samaistumista tarjolla kotikatsomoihin. Tämän jälkeen Postin ohjauskeskuksen johtaja esitti asiantuntevan viranomaisen kielteisiä näkemyksiä lumen vaikeuttamasta postinjakelusta, mutta ”tavisten” todistusvoima oli vahvempi. On helppo ajatella jutun nähtyään, että me suomalaiset emme vähästä hätkähdä, eikä meitä yksi myräkki lannista.

Kun toimittaja pysäyttää satunnaisia ohikulkijoita juuri sen verran kuin tarvitsee saadakseen uutispäällikön tyytyväiseksi ja annetun aikarajansa täyteen, hän samalla herkästi oikeuttaa itsensä speakissä lausumaan yleistyksiä siitä, mitä ihmiset kyseisestä asiasta ajattelevat. Vaikka kyseessä ei olisi mikään kattava mielipidemittaus, eikä toimittaja pikagallupiaan suoranaisesti sellaisena esittäisikään, saattaa uutisjutun muodosta ja toimittajan sanavalinnoista jäädä sellainen mielikuva, että ”tätä mieltä ihmiset nyt ovat”. Todellisuudessa katugallup kuitenkin yleensä edustaa pahimmillaan vain juuri niiden ihmisten mielipiteitä, jotka ovat suostuneet sanomaan jotakin kameralle. Huonossa tapauksessa kommentit ovat yksipuolisia, tai niistä valitaan käytettäväksi ne, jotka tukevat toimittajan tai toimituksen valmiita ennakkoasenteita tai juuri tullutta tutkimustulosta.

Nelosen uutisten toimittaja Juha Hietanen vakuutti taulutelevisioiden myyntibuumia käsittelevän juttunsa speakissä 3.11.2006, että tutkimuslaitokset (mitkä, sitä ei kerrottu) uskovat taulutelevisioiden hintojen romahtavan vuoden vaihteen jälkeen roimasti. Hietasen DigiExpo-messuilla haastattelemat alan kaupalliset edustajat eivät rajuun hintojen laskuun uskoneet. Hietasen oli saatava speakilleen muuta tukea, koska mainittujen tutkimuslaitosten edustajia ei ollut saapuvilla. Vanhempi herrasmies Reijo Salmela vastasikin oikein Hietasen odotatkeko vielä -kysymykseen: ”Kyllä odotan.” Hietanen jatkoi: ”Mikä teidät saa odottamaan?” ja Salmela vastasi: ”No hinnanpudotus nimenomaan, ne on pudonnu nyt jo aika paljo, tai oikeinki paljo.”

Kun juttu päättyy tähän yhden ainoan tavallisen kuluttajan mielipiteeseen, se jää ikään kuin ilmaan totuudeksi asiasta. On luonnollista, että toimittajan pitääkin olla ”pienen ihmisen puolella”, eikä – etenkin messuilla – antautua myynninedistäjäksi. Jos tavallinen ihminen todella on uutishierarkiassa alimmalla portaalla, ehkä jutun lukuisat televisiokauppiat (oman alansa asiantuntijat) olisivat kuitenkin kaivanneet vastapainokseen toista näkemystä edustavan asiantuntijan. Jälleen olen kuitenkin pakotettu kyseenalaistamaan tavallisen ihmisen aseman uutishierarkiassa, sillä kun toimittajakin on hänen puolellaan, ainakin itse uskon enemmän Reijo Salmelaa, kuin televisiokauppiaita.

Vaikka tavallisia ihmisiä ei pitäisi käyttää asiantuntijoina, vaan kokemuksen välittäjinä, ei toimituksilla tunnu olevan estoja kysyä heiltä asiasta kuin asiasta riippumatta siitä,

onko heillä siitä sen paremmin asiantuntemusta kuin kokemusta. Melko usein jää miettimään katugallup- uutisen jälkeen, mitä tarkoitusta suhteessa ”totuuteen” gallup palveli – paitsi parhaimmillaan kenties sitä, että kovin on monenlaisia mielipiteitä tästä kysymyksestä. Toisinaan katugallupeissa kysellään silkkoja tyhjänpäiväisyyksiä. Etenkin lapsilta saatetaan tiedustella, onko kivaa, kun kesä/joulu/äitienpäivä tulee, tai mitä haluat/annat lahjaksi. Tämän tyyppisistä gallupeista katsoja voi päätellä uutispäivän kuorman melko kevyeksi.

Katugallup on usein myös keino paikata uutisaihetta syventävän ja henkilöittävän casen puuttuminen. Aina se ei oikein toimi. Seitsemän uutisissa 7.11.2006 toimittaja Anneli Salmivaara uutisoi tuoretta tutkimusta, joka käsitteli keski-ikäisten kaksinkertaista hoitotaakkaa; yleistyvää tilannetta, jossa omat vanhemmat tarvitsevat hoivaa samaan aikaan kun lapset ovat myös hoivan tarpeessa. Toimittaja kyseli ilmeisesti sattumanvaraisesti kadulla pysäyttämiltään keski-ikäisiltä millaisia paineita hoivavastuun kasautuminen aiheuttaa.

Katsojalle jäi hämäräksi arvuuttelivatko ihmiset millaisia tilanteita hoivapaine voi aiheuttaa vai olivatko he itse kokeneet tilanteen. Ainakin yksi haastateltava aloitti vastauksen sanomalla ”Varmaan lasten, lastenhoito on ollu aina niinku ajankohtasta, mutt nää vanhukset, se on kyllä uus asia, uskon, monella työpaikalla.” Tästä syntyi katsojalle tunne, että haastatellulta puuttui oma kokemus asiasta. Toisen toimittajan valintojen arvostelu on tietenkin typerää, etenkin tuntematta jutun taustoja. Vaikka olisinkin kaivannut casea jutun emotionaalista puolta havainnollistamaan, ymmärrän myös, ettei sellaisen löytäminen ole aina mahdollista. Harva haluaa omalla nimellään ja kasvoillaan ruutuun kertomaan, että ei jaksaisi hoitaa sekä omia vanhempiaan että lapsiaan päivätyön lisäksi.

Toisinaan haastateltavien löytäminen on erittäin helppoa. Jos suurta joukkoa leimaa voimakas ärtyminen johonkin asiaan, ovat jutun ainekset kasassa yksinkertaisella kyselyllä – kynnyksellä mennä tuulettamaan tuntojaan kameran eteen kiukun hetken ollessa käsillä on poikkeuksellisen alentunut. Kun Helsinki-Vantaan lentokentältä lähteviä lentoja jouduttiin peruuttamaan, ei toimittajalla ollut haastateltavista pulaa. Seitsemän uutisissa 19.10.2006 viisi eri matkustajaa pääsi purnaamaan kohtalooaan Finnairin osastopäällikön koettaessa onnettomasti selittää tilannetta parhain päin.

Katugallupit eivät yleensä ole toimittajien suosiossa osin juuri mielivaltaisen tuloksensa ja journalistisen arveluttavuutensa takia, mutta myös siksi, että niiden tekeminen on vaivalloista ja onnistuminen arpapeliä. Juttu elää ja kuolee sen mukana, sanooko joku satunnainen ohikulkija jotain hauskaa, radikaalia tai osuvaa – tai saadaanko ylipäättään ketään naulittua kameran eteen ennen aikarajan päättymistä.

Itse koin kauhun hetkiä aikataulujen ja väärin odotusten kanssa, kun tein juttua Nelosen uutisiin VR:n junauudistuksesta 3.5.2006. Uutistuottaja päätti, että suuresta kokonaisuudesta poimitaan käsittelyyn se, että Pendolino ei enää jatkossa pysähdy Hämeenlinnassa. Uutistuottajan arkikokemus oli se, että päätös harmittaa hämeenlinalaisia laajassa mitassa, samaa vakuuttelivat sekä kaupungin elinkeinojohtaja että kaupunginjohtaja puhelinkeskusteluissa. Minut lähetettiin kuvaajan ja tiukan aikataulun kanssa Hämeenlinna Pendolino-kyydillä haastattelemaan kaupunginjohtajaa ja tekemään gallupia ärtyneiden junamatkustajien pariin.

Tehtävä oli osoittautua mahdottomaksi. Juna teki jo lähtöä, kun sain viime tipassa houkutelua tutun kansanedustajan ja satunnaisen matkaajan kameran eteen. Onneksi junasta löytyi vielä junamuutoksesta suivaantunut naismatkustaja, jonka konduktööri ystävällisesti etsi haastateltavaksi. Jutussa ei kuultu yhtään myönteistä lausuntoa asiasta, eikä VR saanut puolustuksen puheenvuoroa – vaikka joku toinen toimittaja olisi voinut hyvin hakea kommentin, jos se olisi kiireessä tullut mieleen minulle tai uutispäällikölle. Jutusta syntyi sellainen mielikuva, että hämeenlinalaiset on petetty ja valtavat matkustajamassat siirtyvät käyttämään moottoritietä. Katsojalta jäi näkemättä, että kaupungissa ainakin kyseisestä Pendolino-vuorosta purkautui toimittajan ja kuvaajan lisäksi vain kourallinen ihmisiä Hämeenlinnan asemalle.

Tein Nelosen uutisille kulttuurijutun 2.5.2006 yhteistyössä aluetoimittajan kanssa kulttuuripääkaupungiksi mielivän Mäntän – ja samalla muidenkin tarjokkaiden – kulttuurimäärärahoista. Valmiin jutun sävy on erilaisista onnettomista valinnoista johtuen melko alentuva ja suurkaupunkinäkökulmainen. Mäntän hanke näyttäytyy tuhoon tuomittuna, eikä vähiten siksi, että jutun loppupuolella totean toimittajan speakissa: ”Talkooinnostus on vallannut mänttäläiset vaihtelevalla menestyksellä.” Sen jälkeen kuullaan kahta kadulla pysäytettyä mänttäläistä hankkeesta. Enempää

kadunkulkijoiden kommentteja ei ollut aluetoimittajalta tullut tarjolle. ”Onhan se hyvä, että edes haetaan, että saadaan vähän tunnettavuutta”, toteaa nuori nainen, jonka jälkeen nuori mies lausuu: ”Se on lähinnä mulle ihan sama, ei oikeestaan nappaa yhtään.” Jälkimmäinen, humoristinen lause jää mieleen, vaikka toimittajan speakissa vielä totesin hankkeen aikataulusta jotakin. Mielikuva on selvä: mänttäläisiäkään ei kiinnosta koko hanke. Päätelmä saavutettiin sattumanvaraisesti kadulla kysymällä, ei vaikkapa tekemällä vaivalloisempaa kyselyä kaupungin kulttuuri- ja elinkeinoelämän edustajille – tai edes Mäntän asukkaille.

Parhaimmillaan katugallup voi kuitenkin olla uutisjutun aihetta aidosti elävöittävä ja tukeva. Itse koin tällaisen onnistumisen loistavien haastateltavien ansiosta tehdessäni juttua Nelosen uutisille pääkaupunkiseudun maahanmuuttajien kotoutumisesta 24.5.2006. Uutistuottaja halusi, että tutkimustieto elävöitetään katugallupilla Helsingin Hakaniemen etnisistä kaupoista haetulla kuvituksella ja katugallupilla. Nurisin vastaan, koska pidin lähestymistapaa stereotyyppisenä. Arvelin, että kaikki aiheesta juttua tekevät toimittajat parveilevat ilmeisessä ympäristössä ja pelkäsin, etten saa ketään kommentoimaan.

Rehellisyyden nimissä tuo pelko ihmisten nuivasta suhtautumisesta, oletetuista kielivaikeuksista ja lähestymisen vaikeudesta oli painavin syy vastahakoisuuteeni. Ensikokemukset kuvaajan kanssa eivät olleetkaan kovin rohkaisevia, mutta sitten jokainen, joka suostui kameran eteen, oli ”täydellinen haastateltava” ja jutun alkuun saatiin pieni casekin, kun lennosta haastateltavaksi suostunut pakistanilaisyrittäjä kertoi tarinaansa.

Jutusta tuli myönteinen ja värikäs, vaikka kaikki haastateltavien kommentit eivät olleetkaan silkkaa auringonpaistetta. Kommentit tukivat kuitenkin tutkimustulosta, jonka mukaan rasismi on pääkaupunkiseudulla vähentynyt ja maahanmuuttajien kotoutuminen sujuu melko hyvin. Oli palkitsevaa tehdä juttua, jossa maahanmuuttajia ei lähestytty ongelmavetoisesti. Kuvallisesti uutisesta tuli kiinnostava, varsinkin kun Global Shopissa haastattelemani myyjänuorukaisen sukulaismiehet innostuivat esittämään kameralle hatun sovittelua ja ostamista. Ainoa asia, joka todella jäi itseäni harmittamaan, oli se, että en saanut houkutelluksi maahanmuuttajanaisia kameran eteen.

4.4 Case jutturakenteena

Heikki Kuutti määrittelee casen journalistiseksi jutturakenteeksi, jossa jokin yleinen ilmiö havainnollistetaan tietyn henkilön ja hänen kokemuksensa kautta (Kuutti 2006,21). Case voi olla myös ihmisjoukko, kuten rahaa keräävä koululuokka tai päiväkodin lapsiryhmä, vaikka tästä ryhmästä poimittaisiinkin yksilöitä erikseen haastateltaviksi. Hyvä case on asia, jonka perään toimituksissa kysellään yhtenä, ja jonka metsästyksen valjastetaan toimituksen siivoojankin tuttavapiiri ja sidosryhmät. Casen avulla voidaan erityisen tehokkaasti saada katsoja samaistumaan käsiteltävään aiheeseen ja viihtymään uutisen äärellä.

4.4.1 Case ja tarina

Jos casesta tehdään jutun rakenne, siitä saadaan helposti rakennettua pieni kertomus, jos ei nyt varsinaista kaikki aristoteelisen draaman rakenteen tunnusmerkit täyttävää tarinaa. Puhdas esimerkki täysin kertomuksen ja tarinan arkkityyppisten henkilöhahmojen varaan rakennetusta uutisesta on ennakkojuttu, jonka tein harjoittelussa ollessani Nelosen uutisille 19.4.2006. Aiheena oli Opetushallituksen yhdessä Kuntaliiton kanssa valmisteleva säännöstö koulujen rahankeräykseen. Asiasta ei ollut oikeastaan mitään tarkempia tietoja käytettävissä ennakkoon, mutta uutistuottaja halusi tehdä siitä jutun, koska jo pelkkä säännöstön suunnittelu oli herättänyt paljon intohimoja ja spekulatioita etukäteen mediassa – ja yllättävän kiihkeitä kannanottoja myös uutistoimituksen sisällä. Koska varsinaista asiaa oli vain siteeksi, oli case-vetoinen tarinankerronta luonteva ratkaisu.

Haastattelin jutussa Merju Silanderia, vanhempain toiminnan aktiivia, jolla on kehitysvammainen Riku-poika. Kuvallisista ratkaisuista yhdessä speakin kanssa muodostui kertomus kehitysvammaisen espoolaispojan kouluunlähdestä. Ensimmäisissä kuvissa Riku kanniskelee auki reuhottavaa koulureppuaan ja toimittajan ääni kertoo: ”Neljäsluokkalaisten Rikun koululaukku pullistelee tavaroista, sillä tänään luokka menee uimaan.” Seuraavaksi pysähdyttiin useiksi sekunneiksi seuraamaan aitoa tilannetta, jossa Riku äiteineen taistelee repun vetoketjun kanssa. Tällä osoitettiin paitsi

äidinrakkautta ja hoivaa, niin näytettiin myös, miten hankalia voivat pienet asiat tässä erityisessä perheessä olla. Toimittaja kertoo: ”Riku on käynyt myös pidemmällä retkellä, luokan kanssa Iniössä kalastelemassa. Velikin on ollut leirikoulussa.” Olemme jo nähneet, että lapselleen omistautuva erityislapsen äiti varmasti joskus kaippaa lepotaukoa siinä missä hänen poikansa janoaa elämyksiä, joita ei paraskaan koti voi yksin tarjota.

Varsinaiseen asiaan, äidin kantamaan huoleen kouluretkien rahoituskeinojen mahdollisesta kapenemisesta, mennään speakissä vajaan kahden minuutin uutisjutussa vasta kun 25 sekuntia on jo kulunut. Asiaa on silti edistetty ja tunneside synnytetty. Kun äiti myöhemmin jutussa kertoo, miten tärkeitä koulun retket ovat erityishuomiota tarvitsevalle lapselle, tiedämme sen jo. Vajaan kahden minuutin ajan seuraamme verkkaista kouluun lähtöä, jota rytmittää äidin rauhallinen puhe. Äiti kertoo, kuinka parhaimmillaan koulun piirissä toimivat aikuiset muodostavat lapsille turvaverkon, ja että on vain mukavaa, jos rahaa retkitoimintaan tulee ikään kuin sivutuotteena.

Kuvassa tarina etenee siten, että äiti auttaa Rikulle kengät jalkaan, äiti ja poika odottelevat yhdessä taksia, poika nousee taksiin, taksi peruuttaa pihatietä äidin katsoessa huolestuneena ovelta perään. Tarinana juttu on ehjä ja liikuttava, ihmisläheinen ja kiireetön puheenvuoro laajaa joukkoa kiinnostavaan puheenaiheeseen. Samaistuminen on helppoa, päällimmäiseksi jää tunne, että täytyyhän lasten – tai oikeastaan Rikun – saada retkeillä.

Vaikka tarinarakenne muodostui vasta kuvaustilanteessa ja osin editointivaiheessa yhdessä kuvaaja-editoija Toni Määtän kanssa, eikä sitä tietoisesti ”tekemällä tehty”, se on helposti löydettävissä edellä kuvatusta jutusta. Siinä oli selkeästi alku (valmistautuminen koulupäivään), keskikohta (taksin odottelu) ja loppu (ero pihamaalla, äidin huolestunut ja rakastava heilutus). Jos oikein etsii, voi tästä pienestä uutisjutusta löytää – ainakin osin – myös draamakäsikirjoittamisesta tutun sankarin myyttisen matkan rakenteen. Rikun kotielämä on tavallinen maailma, koulun retki on kutsu seikkailuun, äiti on mentorina auttamassa matkaan lähtöä, Riku kohtaa matkallaan koettelemuksia, esteitä ja vihollisia, kun laukku ei tahdo mennä kiinni, kengännauhat eivät mene solmuun ja jotkut vielä haluavat rajoittaa kouluretket

mahdollistavaa rahankeruutakin. Palkkio kuitenkin odottaa lopussa, kun poika pääsee taksiin ja uimareissuun. (Vogler 1998, 26.)

Myyttisen sankarimatkan rakenne voi tuntua melko teennäiseltä, mutta emotionaalisesti ”koukuttava” rakenne uutisessa ainakin on. Vaikka kyse on ”asiatekstistä”, tunnemme äidin tunteet, kenties samaistumme myös Rikun odotusjännitykseen. Tunnesamaistuminen on draaman tehokkuuden kannalta olennaista.

Katsojan on tunnettava samat tunteet kuin draaman henkilö tuntee. Katsojan on tunnettava voimakasta myötätuntoa henkilöön, tämän vuoksi draaman henkilön on oltava inhimillinen ja ymmärrettävä; sellainen, josta katsoja voi tunnistaa itsensä ja jonka tavoitteita hän voi tukea.

(Hiltunen 1999, 38.)

Nelosen uutiset kertoi 17.10.2006 Lappeenrannan Huhtiniemestä löytyneestä, ainakin 11 vainajan joukkohaudasta. Toimittaja Timo Sihvo aloittaa speakinsa: ”Lappeenrantalaisia vuosikymmeniä vaivannut Huhtiniemen mysteeri on avautumassa.” Vaikka varsinainen juttu ei muodostakaan varsinaista tarinaa, siitä on löydettävissä jännityskertomuksen aineksia. Hautalöydön sankari on vuoropäällikkö Jorma Vainikka, jota toimittajan mukaan tutkijat saavat kiittää kaivajien ohjaamisesta oikeaan paikkaan. Varsin nopeasti perusfaktojen jälkeen kuullaankin 1971 kaupungin teknisen viraston työmaalta pääkalloja löytäneen Vainikan itse todistavan: ”Meille tuli ainoastaan tieto, että monttu peitetään, että annettiin ymmärtää, että siin on jotain arkaluontosta siinä asiassa.”

Vaikka jutun sisään juontanut ankkuri on kertonut, että poliisi tutkii asiaa, saadaan Vainikan kommentilla heti kylvettyä epäilyn siemen katsojan mieleen. Katsoja alkaa heti pohtia viranomaisalailua ja rakentaa mielessään erilaisia mysteerteorioita. ”Siihen ei puututtu”, toteaa toimittaja, ja Vainikka vahvistaa: ”Siihen ei puututtu sen jälkeen.” Toimittaja kertoo, että ”nyt tutkijat haluavat poistaa salamyhkäisyyden verhon asian yltä.” Asiantuntijaprofessori Helena Ranta tosin toppuuttelee, ettei yhtään luurankoja ole vielä nostettu. Toimittaja latoo speakissa faktoja hautalöydöstä, ja tutkija kertoo tämän hetkisistä löytöön liittyvistä vähäisistä päätelmistä. Poliisi lausuu vain, että nyt tutkitaan. Toimittaja kertoo lappeenrantalaisista huhuista joukkoteloituksista päästen näin asioiden edelle, vaikka tokaiseekin, ettei kirjallisia todisteita koskaan ole löytynyt.

Kun tutkijoilta tai poliisilta ei irtoa ”kättä pidempää” jää tilaa arvailuille, joille on luotu uutisen alussa hedelmällinen maaperä, kun jutun alussa ”rehellinen, suomalainen mies” on jo paljastanut, miten hänet vaiennettiin vuosikymmeniä aikaisemmin. Sankari on Vainikka, häntä auttavat toimittajan lisäksi tutkijat, hänen yritystään paljastaa totuus ovat haitanneet nimettömiksi ja kasvottomiksi jäävät tuhmat viranomaiset, jotka ovat käskeneet peittää kuopan aikoinaan. Saamme tästä uutisesta (vaikka tutkijoiden työ oli vielä kesken) vahvistuksen salapoliisikirjallisuuden perusajatukselle: totuus tulee aina ilmi, ja roistot joutuvat tilille. Huhtiniemen tapauksesta muodostui tosin seuraavina kuukausina tarina, joka muistuttaa enemmän jatkokertomusta kuin yksittäistä mysteerijuttua.

4.4.2 Case keskustelun herättäjänä

Heikki Kuutin (2006, 242) mukaan uutinen on juttutyyppi ”jolle on tyypillistä uuden, yllättävän ja merkittävän tiedon kertominen äskettäin tapahtuneesta tai tietoon saadusta, yleisesti kiinnostavasta asiasta.” Edellä kuvaamani kertomus Rikusta ja hänen äidistään on siinä valossa uutisarvoltaan jokseenkin olematon - siinä ei ollut mitään uutta tai yllättävää, vain yleisesti kiinnostavaa. Yhä useammin perinteinen uutiskriteeristö saakin kanavalla kuin kanavalla väistyä, kun toimitukset nostavat ”uutisina” esille keskustelunaiheita, ilmiöitä ja asioita, joista ei välttämättä ole mullistavaa uutta kerrottavaa, mutta jotka ovat tavalla tai toisella keskustelunaiheina ilmassa, joko juuri nyt, tai joiden uutistoimitus, -päällikkö, -tuottaja tai -toimittaja *haluaisi* olevan keskustelunaiheita.

Usein tällaisen ”epäkohtauutisen” tai ”epä uutisen” taustalta löytyy jokin juuri julkistettu tutkimus tai tulossa oleva selvitys, joka antaa oikeutuksen jutuntekoon – usein itsestään selvästä asiasta. Tutkimus tarjoaa usein mahdollisuuden tehdä juttu jostain yhteiskunnallisesti merkittävästä temasta, jonka tekemistä uutismuotoon ilman edes näennäisen uutta tai tutkittua tietoa olisi vaikea perustella. Ilman tutkimuksen tai kannanoton selkänöjaa tällaiset jutut olisivat puhtaasti (vain) toimituksen oman mielipiteen ilmaisuja, jotka eivät sovi uutistoiminnan ihanteisiin.

Esimerkiksi Nelosen uutisissa 23.10.2006 oli Minna Uusi-Eskolan tekemä juttu, joka koostui lähes täysin vantaalaisen Nuorten turvatalon johtajan, Anna Laitisen haastattelusta. Niputan tämän haastateltavan tavallisten ihmisten kerhoon kuuluvaksi, koska hän ei edustanut lasten pahoinvoinnin yleistä, tutkijatason asiantuntijuutta. Laitinen edusti nuorisotyön käytännön arjen näkökulmaa, jota olisi voinut olla edustamassa joku toinenkin sosiaalialan työntekijä, joka olisi ollut valmis aiheesta puhumaan. Jutunteon pontimina oli lapsiasiamiehen ja nuorisojärjestöjen yhteinen kannanotto, jossa toivottiin lasten hyvinvoinnista vaaliteemaa ja jossa esitettiin konkreettisia vaateita päättäjille.

Haastateltava kuvaili, miten ongelmat kasaantuvat tiettyihin perheisiin ja kärjistyvät etenkin työelämän kohtuuttomien vaatimuksien myötä. Toimittaja ja haastateltava vaativat jutussa yhdessä päättäjiltä tekoja, ainakin kouluavustajien lisäämisen muodossa. Juttua tuettiin vielä sitä seuranneella, ankkurin lukemalla *neljällä faktalla* (Nelosen uutisten johonkin päivän keskeiseen aiheeseen liittämä, lisätietoa tarjoava määrämuotoinen grafiikka), jotka olivat vaatimuksia suoraan järjestöjen ja lapsiasiamiehen agendalta.

Ei ole uusi tai yllättävä, tai tavallaan edes kiinnostava uutinen, että lasten ja nuorten hyvinvointia työkseen ”lobbaavat” järjestöt ottavat kantaa ja esittävät perhepoliittisia linjauksia ja vaatimuksia vaalien alla. Kiinnostavaa on se, että asia nostetaan uutisaiheeksi ja tavallaan luovutetaan uutistoimitus politiikan tekemisen välineeksi melko avoimesti. Hyvän asian puolesta, tietenkin, eikä tätä varmaan tapahtuisi – ainakaan näin ilmeisesti – jos vaatimuksia olisi esittänyt jokin puoluepoliittisesti sitoutunut taho. Jutun olemassaoloa perustelee kuitenkin ainakin yhteiskunnallinen merkittävyys ja aiheen läheisyys ja koskettavuus.

4.4.3 Ihmisjoukko casena

Jos jutun aiheena on jokin tiettyyn paikkaan tai tiettyyn ryhmään liittyvä kysymys on selvää, että uutisjuttu kuvitetaan ja elävöitetään kuvilla ja lausunnoilla kyseisestä ympäristöstä ja sen ihmisistä. Jos kyseessä on vaikkapa ammattikalastajia tai sairaanhoitajia koskeva juttu se kuvataan aidossa miljöössä, ja siinä yleensä tutkijan

lisäksi haastatellaan kalastajaa tai hoitajaa. Hieman erilaisen tilanteen edessä ollaan, kun käsitellään vaikkapa päiväkotilapsia, vanhuksia tai koululaisia. Silloin toimittaja löytää itsensä laitoksesta ja tapaa ryhmän, josta joku muu (kuten hoitaja tai opettaja) on seulonut valmiiksi ne henkilöt, joita saa haastatella. Uutisen sisällöstä tietenkin riippuu, miten ryhmä ja sen edustajat lopullisessa jutussa näyttäytyvät.

Esimerkkinä ryhmästä casena käytän tässä juttua, jonka tein 12.10.2005 MTV3:n Seitsemän uutisille siitä, miten Opetusalan Ammattijärjestö OAJ kaipasi pelisääntöjä koulujen rahankeruulle ja koululaisten harjoittamalle myyntityölle (Opetushallitus myöhemmin laati suosituksen, josta tein jo kuvaamani ennakkojutun Nelosen Uutisiin seuraavana keväänä). Casena jutussa oli Laajasalon yläaste. Juttu pysyi kasassa, vaikka välillä käytiin haastattelemassa OAJ:n edustajaa Akava-talossa, vanhempaintoiminnassa aktiivisesti mukana olevaa äitiä leikkipuistossa ja vielä kuvaamassa myyntiartikkeleita marketissa (kömpelö ratkaisu, mutta autenttista, koululaisten myyntitilannetta ei ollut käytettävissä).

Casessa (koulussa ja sen oppilaissa) pysyttiin kuitenkin lähes loppuun asti. Tapaukseen ja koulun 8C-luokkaan sitoutumista lisäsivät haastateltavat luokan oppilaat Eetu ja Iida ja koulun apulaisrehtori Pertti Tossavainen. Kuvaan tilannetta myöhemmin tarkemmin, mutta ryhmän läsnäolo vaikutti voimakkaasti haastattelutilanteeseen, jossa haastateltavat selvästi jännittivät paitsi toimittajaa, niin ennen kaikkia toisiaan. Tässä tapauksessa ryhmäpainetta lisäsi se, että kyseessä olivat teini-ikäiset haastateltavat.

4.4.4 Case elävöittämissä ja havainnollistamassa uutisisältöä

Perusuutisaineisto olisi luultavasti melko puuduttavaa, jos ei sitä elävöitetä tavallisilla ihmisillä. Monen poliittisen päätöksen seuraukset jäisivät myös arjen kannalta hämäräksi, jos ei niitä avattaisi marssittamalla esimerkkikansalaista kuvaruutuun. Kuvaamalla ”tavista” askareissaan ratkaistaan myös kiusallinen kuvituspulma. ”Ihan oikeiden” uutisaiheiden käsittely ihmisten kautta lisää paitsi niiden kiinnostavuutta niin myös yleensä saa jotakin olennaista asiasta jäämään paremmin mieleen, kuin liturginen asiantuntijapuhe.

Esimerkiksi Pasi Tuohimaan siviilipalvelusta koskevan lain mahdollista uudistamista koskevasta, Nelosen uutisille 24.10.2006 tekemästä jutusta ei olisi jäänyt juuri mitään mieleen ilman Kuvataideakatemiassa palvelustaan suorittavaa Joel Peltosta. Katsojana mieleeni jäivät jutusta parhaiten Peltosen viimeiset sanat aiheesta: ”Tiputtaisin sen yhdeksään kuukauteen”, vaikka aiheesta kuultiin tietäjiä ministeriä myöten.

Nelosen uutisissa oli juttu sairaaloiden verivalmistepulasta 23.10.2006. Samalla kun kerrottiin tärkeästä asiasta, implisiittisesti kehoitettiin ihmisiä menemään verenluovutukseen; ankkuri kertoo meille, että mm. ”leukemiapotilaat tarvitsevat kipeästi verihiutaleita”. Samasta asiasta muistutetaan jutussa niin toimittajan kuin asiantuntijan suulla. Toimittaja Satu Sirkiä aloittaa juttunsa lähikuvalla verta luovuttavasta kyynärtaipeesta ja aloittaa kiinnostavasti: ”Näin veri siirtyi Punaisen Ristin pussiin tänään iltapäivällä Helsingissä Kivihaan luovutuspiisteessä.”

Toimittaja sijoittaa meidät (lähes) nyt-hetkeen, tiettyyn paikkaan ja sitouttaa kohta henkilöönkin, kun kyynärtaive saa kasvot. Opiskelija Eveliina Lehtinen kertoo käyneensä luovuttamassa verta ”tänään” neljännen kerran. Kun kuulemme asiantuntijaa verivarastojen vähydestä, näemme koko ajan Lehtisen taustalla. Jos juttu olisi toteutettu vaikkapa kliinisessä sairaalaympäristössä ilman sympaattista opiskelijatyttöä, se olisi tuskin jättänyt kummoistakaan muistijälkeä tai vedonnut katsojan parempaan minään. Jutussa muistutettiin, että uusia luovuttajia kaivataan ja kiinteiden luovutuspiisteiden lisäksi on liikkuvia luovutuspaikkoja tarjolla. Jos Eveliina on näin reipas, ole sinäkin, viestii uutisjuttu.

Tuttuuden, läheisyyden ja tasa-arvoisuuden tunnetta edellä kuvaillussa jutussa lisää se, että toimittaja kutsui casena tuttavallisesti etunimeltä Eveliinaksi speakissään. Kun opiskelijanainen on selvästi täysi-ikäinen, se aiheuttaa myös kysymyksiä. Etunimeä käytetään uutisjutuissa yleensä lapsista tai ihmisistä, jotka haluavat salata suku- tai oikean nimensä. Olisiko Lehtistä kutsuttu etunimeltä, jos hän ei olisi – toimittajan lailla – nuori nainen, vaan vaikkapa keski-ikäinen mies?

On aiheita, jotka toimiakseen yksinkertaisesti vaativat casen. Tein MTV3:n Seitsemän uutisille jutun äitiyspakkauksista 8.9.2005. Jutun pontimena oli KELA:n äitiyspakkauksen 70-vuotisjuhlan kunniaksi järjestämä seminaari. Äitiyspakkaus liittyy

yleensä myönteisiin tunteisiin, jotka lapsiperheissä muistetaan ja joihin on helppo samaistua. Oli selvää, ettei aiheesta voi tehdä juttua ilman, että siinä hypistellään pakkauksen sisältöä aidossa ympäristössä.

Ensimmäistä lastaan odottava lohjalainen Ulpu Tiittanen päästi minut ja kuvaajan kotiinsa, jossa hän esitteli aurinkoisella takapihallaan pakkauksen sisältöä todeten, että sisältö tulisi kaupassa kalliimmaksi. Vaikka Tiittasesta leikataan välillä virastossa istuvaan keski-ikäiseen KELA:n miestutkija Pentti Takalaan, ja lopussa haastatellaan suunnittelija Paola Suhosta, on itselleni nuorehkona äitinä helppoa samaistua Tiittaseen ja hänen tuntemuksiinsa. Juttu olisi ollut kuitenkin parempi viihdearvoltaan ja draamallisuudeltaan, jos olisin saanut siihen vastasyntyneen vauvan, ja voinut sanoa speakissä: ”Tässä pikku Neea esittelee tyytyväisenä valtion lahjoittamia aerobic-sukkiaan”. Vauvat ovat hellyttävämpiä kuin vauvojen äidit.

Tekijänä harmittaa, että vaikka aiheesta tuli varmaankin ihan kelpo uutisjuttu, oli näkökulma todella stereotyyppinen. Nuori naistoimittaja – itsekin äiti – haastattelee toista nuorta naista, ja aiheessa sivutaan pakkauksen kotimaisuuden ja suosion ohella sitä, mitä ”trendejä” on luvassa vauvanvaatteisiin. Jos jutunteossa olisi ollut miespuolinen toimittaja, olisiko näkökulma ollut erilainen? Kiinnostavaa olisi myös tietää, moniko miespuolinen uutistoimittaja aktiivisesti itse hakeutuisi tällaisen aiheen pariin, tai ehdottaisiko uutistuottaja toimittajalle tällaista aihetta. Kukaan toimituksessa ei patistanut minua kuvailemaani äitilähtöiseen jutuntekoon, asenteet ja luutuneiden sukupuoliroolien toistaminen tulivat aivan toimittajan omasta päästä. Vaikka kuvittelisi olevansa feministinen ja tiedostava, käytännön toimitustyössä ainakin itse olen tehnyt valintoja, jotka tukevat konservatiivisia käsityksiä siitä, mitkä asiat yhteiskunnassa kerrotaan miesten, mitkä naisten suulla.

Uutistoimitus saattaa käyttää tavallista ihmistä myös osana jotakin temaattista kokonaisuutta – mikä ei vähennä jutun mahdollista uutisarvoa. Esimerkiksi Nelosen uutisissa oli 24.10.2006 juttukokonaisuus, jossa käsiteltiin ekologista jalanjälkeä. Sen jatkojuttuna oli uutisaihe energia-avustusten kasvaneesta suosiosta. Ankkuri satoi energia-avustus -aiheen osaksi ekologista uutispakettia speakillään: ”Ekologista jalanjälkeään voi pienentää muuttamalla esimerkiksi omakotitalonsa lämmitysjärjestelmän ympäristöystävällisemmäksi. Muutostöihin voi hakea valtion

energia-avustusta.” Toimittaja Timo Sihvon jutussa tutustuimme taipalsaarelaisen Leo Vitikaisen omakotitalon lämmityspulmiin ja niiden ratkaisuun isännän itsensä opastamana. Tässä uutisjutussa Vitikainen on paitsi elävöittämässä ja konkretisoimassa teemakokonaisuutta, niin myös stereotyyppisessä miehen roolissa käsittelemässä ”miehiä kiinnostavia asioita”.

On tilanteita, joissa tavallinen ihminen esiintyy väistämättä jonkinlaisessa sankarin roolissa. Kyse ei välttämättä ole mistään selkeästä, yksittäisestä uroteosta, vaan esimerkiksi ihmisen ominaisuuksista tai työn luonteesta. Tällaista sankarin roolia voi olla vaikeaa tai pateettista tuoda esiin verbaalisesti, muuten kuin korkeintaan implisiittisesti. Tein Nelosen uutisille 18.5.2006 jutun Metropoliluotain-tutkimuksesta. Tutkimus kartoitti hoivan tarvetta pääkaupunkiseudulla vuoteen 2015 mennessä. Tutkimuksen mukaan jatkossa kasvavaa vanhusväestöä hoivaisi yhä useammin maahanmuuttaja tai varttunut ammatinvaihtaja.

Pitkällisen etsinnän jälkeen jutun caseksi lupautui Diakonissalaitoksen yksityisessä vanhainkodissa työskentelevä lähihoitaja Galina Pavlova. Kuvaaja Risto Puurunen seurasi Pavlovaa työssään noin tunnin ajan. Kuvaamista rajoitti se, että vanhainkodin asukkaita ei saanut tunnistaa kuvista. Jutussa sekä toimittaja, että tutkija kertovat siitä, miten vanhustyö ei kiinnosta nuoria. Katsojalle kerrotaan myös, että tutkijat peräävät maahanmuuttajilta kielitaitoa. Kun näemme Pavlovan tekemässä rauhallisesti tärkeää työtä, jota kukaan ei tahdo tehdä ja kuulemme hänen vielä sanovan ”he tarvitsevat enemmän kosketusta ja herkkyyttä ja tällaista jotain, tulee sydäimestä”, on selvää, että uutisjuttu kuvaa hänet jonkinlaisena arjen enkelinä.

Vaikutelma ei kuitenkaan synny ensisijaisesti sanoista. Kuvaaja Puurunen piti kameran aukkoa niin auki, että kuva paloi puhki ikkunoista tulevan valon vuoksi. Tästä valinnasta seuraa kaikkiin kuviin erikoinen, autereinen tunnelma ja sininen sävy. Useissa kuvissa, myös haastattelun lähikuvissa, Pavlova kuin hohtaa valoa. Viimeisessä kuvassa laitoksessa kuuluva hiljainen musiikki säestää laajaa kuvaa, jossa Pavlova syöttää sängyssä makaavaa vanhusta. Ikkunasta tulee todella voimakas valo, joka saa vanhan ikkunan karmit näyttämään ristiltä ja valon siten taivaasta lähetetyltä. Jopa ateistille syntyy mielikuva, että tässä Pavlova tekee työtään enkelinä maan päällä ja että kuolema on alati läsnä.

5 HAASTATELTAVAN LÖYTÄMINEN

Kuten edellä on jo monen käytännön esimerkin kautta todettu, uutisjutun kiinnostavuus ja koskettavuus elää ja kuolee siinä esiintyvien henkilöhahmojen myötä. Asiantuntijat, tutkijat, virkamiehet ja poliitikot yleensä löytyvät kameran eteen, kunhan asia ei ole heidän kannaltaan kiusallinen, mutta etenkin jotain tiettyä elämäntilannetta edustavan kansalaisen löytäminen kiireisen toimitustahdin vaatimassa ajassa voi olla suuri haaste – varsinkin jos aihe on jotenkin arkaluontoinen. Varsinkin aloitteleva toimittaja, jonka omat verkostot ja tiedonetsintämenetelmät ovat vasta kehittymässä, on usein toisten avun varassa.

5.1 Omat verkostot

Lähes kaikki oppilaitoksessamme toimittajantyöstä luennoineet vierailijat painottavat, että tärkein edellytys toimittajantyön menestyksekkäälle hoitamiselle on laaja tuttavapiiri. Mitä enemmän tuntee ihmisiä elämän eri osa-alueilta, sitä helpompi on löytää haastateltava joko suoraan heidän joukostaan tai vielä mieluummin tuttavien sidosryhmistä; sukulaisista, kavereista, kollegoista, harrastuksien parista. Vaikka nykyään tuntuu siltä, että (alalla kuin alalla) ihanteellinen työntekijä on se, joka antaa kaiken aikansa työlle, on paitsi oman elämän laadun niin myös työssä tarvittavien verkostojen kehittymisen kannalta olennaista, että viettää elämää myös toimituksen ulkopuolella. Verkostot kehittyvät tietenkin myös työn myötä, mutta mahdollista työnantajaakin kiinnostaa, minkälaisia yhteiskuntasuhteita ja tuttavapiirejä toimitus saa käyttöönsä uuden toimittajan palkatessaan.

Elämäkokemus laajentaa paitsi tuttavapiiriä, niin myös auttaa asettumaan eri ihmisten asemaan ja ymmärtämään ihmisiä ja elämäntilanteita paremmin. Toimittajan työssä on luonnollisesti oltava varovainen, ettei kuluta loppuun lähipiiriään vaivaamalla heitä työasioilla liian usein – niin mielellään kuin ihmiset yleensä auttavatkin. Omien kavereiden ja perheenjäsenten haastattelemisen on mielestäni (aiheesta toki riippuen) hieman journalistisen moraalin harmaalla alueella liikkumista, mutta joskus on tilanteita, joissa muu ei auta.

Tein Nelosen uutisille 4.4.2006 juttua, joka käsitteli sosiaali- ja terveysministeriön julkistamia hygieniaohjeita päiväkotia varten. Jutunteosta päätettiin vasta samana aamuna kun asiasta oli tiedotustilaisuus. Jotta päiväkotilapsia voi kuvata, on jokaisen lapsen vanhemmalta oltava erikseen lupa. Keskellä päivää lupien kyseleminen jostain sattumanvaraisesti valitusta päiväkodista olisi ollut jokseenkin mahdotonta. Jos asiasta olisi ollut tieto edellisenä päivänä, olisivat päiväkodin työntekijät voineet kysyä lupaa lasten vanhemmilta silloin kun lapsia haetaan hoidosta iltapäivällä tai tuodaan hoitoon aamulla. Jos oma lapseni ei olisi ollut päiväkodissa, en tiedä miten olisin päässyt kuvaamaan päiväkotilapsia käsienpesupuuhissa.

Päiväkodin johtaja sanoi, että saamme kuvata, jos onnistun itse hankkimaan luvat vanhemmilta. Henkilökunnalla ei tietenkään ollut keskellä päivää mahdollisuutta soittaa vanhemmille puolestani. Koska henkilökunta ei voi myöskään luovuttaa vanhempien yhteystietoja, jouduin haalimaan niitä toista kautta parhaani mukaan. Aikaa ei ollut käytettävissä kovin paljon, koska kuvaukset oli ehdittävä vielä hoitaa tiedotustilaisuuden jälkeen häiritsemättä lasten päiväunia ja päiväkodin normaalirytmiiä. Onneksi minulla oli matkapuhelimen muistissa yhden vanhemman numero ja muistin kahden muun työpaikan ja tavoitin heidät kesken työpäivän. Näitä muutamaa lasta sitten kuvasimme, omani mukaan lukien, vaikka minusta oli äärimmäisen noloa haastatella omaa lastani.

Joskus apua saa tuttavilta helposti. Tein MTV3:n uutisiin juttua akateemisista työttömistä. Soitin Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa opiskelevalle ystävälleni ja kysyin, tunteeko hän ”hyvää tyyppiä”, joka opiskelee humanistista alaa ja suostuisi haastatteluun. Asia hoitui käden käänteessä. Joskus tuttavien apu on kuitenkin todella monen mutkan takana. Etsin jutuntekoa edeltävänä päivänä haastateltavaa aikaisemmin tässä opinnäytetyössäni kuvailemaani juttuun pääkaupunkiseudun hoivapalveluiden tarpeesta vuonna 2015 (Nelosen uutiset 18.5.2006). Saimme ennakkoon tutkimuksen käyttöömme jutun valmistelua varten. Ehdotin uutispäällikölle kärjeksi sitä, että maahanmuuttajista ja varttuneista toivotaan hoiva-alalle tulevaisuudessa työvoimaa ja hän halusi juttuun casen. Siitä alkoivat hankaluudet.

Uutispäällikön tuntema sairaalan osastonhoitaja ei voinut tai halunnut auttaa. Iltapäivä oli jo pitkällä, kun pääsin soittelemaan asian tiimoilta, ja monet osastojen vastaavat

sairaaloissa, joissa tiesimme olevaan maahanmuuttajataustaisia hoitajia, olivat jo lähteneet töistä. Monet niistä, joita tavoitin, eivät halunneet auttaa, koska heidän mielestään hoiva-ala (varsinkin sen verovaroin rahoitettu puoli) on saanut liikaa kielteistä julkisuutta, eikä sillä kohdin vakuuttelu jutun perusmyönteisestä sävystä auttanut mitään. Toiset taas sanoivat, että ketään sopivaa ei olisi seuraavana päivänä vuorossa, toiset kysyivät joiltakin henkilöiltä itse, ja nämä henkilöt kieltäytyivät. Samaan aikaan soittelin tutulle lääkärille, joka lupasi auttaa haravoimalla omaa tuttavapiiriään ja toimintaterapeuttiystävälleni, joka myös yritti auttaa asiassa.

Monet maahanmuuttajat ovat saaneet osansa kielteisistä asenteista, ja voi ajatella, että jos pääväestöön kuuluvaa, julkisuuteen totumatonta henkilöä on vaikea houkuttaa kameran eteen, se on kaksin verroin vaikeampaa, jos ihmisellä on puutteellinen kielitaito tai hänellä on erityistä syytä pelätä joutuvansa silmätikuksi. Helppo ratkaisu asiaan olisi ollut sopia kuvaus johonkin hoitajaoppilaitokseen, mutta halusin juttuun oikeita hoivatyön tilanteita ja mielelläni varttuneemman ihmisen. Ystäväni ja tuttavani eivät voineet auttaa. Onneksi mieheni muisti tuntevansa ihmisen, joka oli tekemässä Diakonissalaitokselle jotakin tutkimushanketta. Kun sain lopulta tämän avuliaan rouvan langanpäähän, hän yhdisti minut Diakonissalaitoksen vanhainkodin osastonhoitajalle, joka löysi minulle tuossa tuokiossa sopivan haastateltavan. Aikaa etsintään meni useita tunteja ja ystäväpiiriä rasitettiin lopulta aivan turhaan.

5.2 Toimituksen verkostot ja hiljainen tieto

Juttuun sopivan tavallisen ihmisen löytäminen on sitä helpompaa, mitä isompi toimitus on. Tunnetun teorian mukaanhan maailman kaikki ihmiset ovat yhteydessä toisiinsa vain kuuden askeleen, eli kuuden ihmissuhteen tai yhteisen tuttavan, erottamina. Jotta toimittajien ihmissuhdeverkostot olisivat koko toimituksen käytettävissä, se edellyttää muutakin kuin kriittistä massaa. Toimituksen sisäisten viestintäjärjestelmien on toimittava nopeasti, joustavasti ja tehokkaasti. Toimituksen ilmapiirin on myös oltava ainakin riittävässä määrin yhteishenkinen ja kollegoita tukeva, ja sellainen, missä työntekijät eivät tunne asemaansa uhatuksi. Kukaan ei halua käyttää työaikaansa toisen

auttamiseen, jos tuntuu siltä, että toisen auttaminen menestyksekkääseen työnsä hoitamiseen on oman oksan sahaamista.

Toimittaja voi olla toimituksessa vain ”käymässä” esimerkiksi harjoittelijana tai kesätoimittajana. Jos harjoittelijoita on paljon ja kesätoimittajien vaihtuvuus on suuri, eivät kokeneemmat kollegat välttämättä tule aina huomanneeksi, tai eivät ehdi tai halua olla koko ajan perehdyttämässä tai auttamassa. Sellaisissa tilanteissa, varsinkin jos sisäinen viestintä ei pelaa, voi aloitteleva toimittaja jäädä paitsi olennaista tietoa ja kontakteja, jotka olisivat auttaneet jutunteossa.

Itselleni kävi näin, kun tein juttua päiväkotien hygieniasta Nelosen uutisille (4.4.2006). Kuten jo aikaisemmin kerroin, oli case-päiväkodin löytäminen aikataulujen ja vanhemmilta tarvittavien kuvauslupien vuoksi lähes mahdotonta. Aihe annettiin aamukokouksessa, jossa muut toimittajat olivat paikalla. Kuitenkin, sain kuulla vasta seuraavan päivän aamukokouksessa jutunteon jälkeen, että toimituksella on pysyvä kuvauslupa kahteenkin eri päiväkotiin. Kukaan ei huomannut sanoa tätä minulle, vaikka olin jutun teon yhteydessä kertonut vaikeuksistani uutispäällikölle. Näin tein valtavasti turhaa työtä. Tietämättömyys toimituksen tekemästä sopimuksesta näkyi kielteisesti myös lasten haastatteluissa ja kuvituksessa. Niistä lapsista, joita oli lupa kuvata, osa ei halunnut sanoa mitään, ja vain oma lapseni ja hänen paras päiväkotikaverinsa suostuivat leikkimään kameralle.

Tämä tapaus oli mielestäni tyyppiesimerkki siitä, että toimituksissa on paljon käytänteitä ja hiljaista tietoa. Nämä eivät yleensä välity toimittajalle kuin pitkän ajan kuluessa sitä mukaa, kun erilaiset tilanteet tulevat kohdalle. Jos kaikki vielä tietävät, että vaikkapa harjoittelija on talossa vain pari kuukautta, niin miksi vaivautua perehdyttämään häntä tietoon, jota hän tuskin edes tarvitsee. Esimerkki on mielestäni hyvä osoitus myös siitä, miten tärkeää toimittajalle (on hän sitten vakituinen, kesätyöntekijä, satunnainen vuoronpaikkaaja tai harjoittelija) on se, että on joku käytännön toimitustyötä tekevä ihminen, jonka puoleen kääntyä pulmatilanteissa. Perehdyttäjän motivaatiota varmasti auttaa, jos hän saa työstään korvauksen.

Myönteisiä kokemuksia toimituksen verkostojen suomasta avusta löytyy kuitenkin itseltänikin enemmän kuin kielteisiä. MTV3:n uutisissa harjoittelijana ollessani tein jo

aikaisemmin mainitun uutisjutun äitiyspakkauksista (Seitsemän uutiset 8.9.2005). Onneksi jutunteolle oli aikaa ruhtinaalliset pari päivää, mikä antoi aikaa etsiskellä sopivaa henkilöä. Koska omassa tuttavapiirissäni ei ollut sen paremmin tuoreita kuin tuleviakaan pikkuvauvojen äitejä (paitsi yksi, joka ei ollut ottanut pakkausta, eikä sopinut kertomaan pakkauksen suursuosioista) laitoin toimituksen sisäisellä postilla kyselyn muille toimittajille ja avustavalle henkilöstölle, tunteeko kukaan sopivaa henkilöä. Pian toimituspäällikön sihteeriltä tulikin viesti, että hänen ensimmäistä lastaan odottava ystävänsä suostuu haastateltavaksi ja esittelemään pakkauksen sisältöä. Toinen esimerkki käytännön vetoavusta olkoon se, kun Nelosen uutisissa eräs toimittaja teki juttua lasten liikuntapäivästä ja toimittajakollega soitti omien lastensa luokanvalvojalle ja muutamille tutuille vanhemmille, jotka antoivat kuvausluvan.

Toisinaan olen pystynyt auttamaan itekin muita. Kun olin Nelosen uutisissa harjoittelussa, eräs kesätoimittaja sai tehtäväkseen tehdä äitienpäiväksi parisuhdelakia sivuavan 'hieman erilaisen' äitienpäiväjutun, jossa casena olisi kahden äidin perhe. Hän soitteli turhaan erilaisiin yhdistyksiin, joissa sanottiin, että haastattelupyynnöksi on ollut liikaa viime aikoina. Olin tehnyt edellisvuonna Stadian opiskelijaradio Reaktoriin naisaiheista makasiiniohjelmaa, jonka äitienpäiväjaksossa käsittelin erilaisten perheiden erilaisia äitejä. Niiltä ajoilta minulla oli tallessa haastattelemani kahden äidin perheen toisen äidin puhelinnumero, jonka annoin kesätoimittajalle kehottaen kertomaan, keneltä on numeron saanut.

Eräs kesätoimittaja taas oli tekemässä juttua viestintäalan ylikouluttamisesta ja tuskaili kuvituksen ja haastateltavan kanssa. Neuvoisin soittamaan Stadian radioluokkaan, jossa juuri tehtiin sen kevään Reaktoria vuosikurssikaverini päätoimittamana. Jos oikein paha neuvottomuus iskee, voi aina tonkia arkistoista aiheesta muihin medioihin tehtyjä artikkeleita ja koettaa etsiä niistä ideoita haastateltaviksi.

5.3 Yhdistykset ja internet toimittajan työtä helpottamassa

Suomessa toimittajan työ on sikäli kiitollista, että lähes jokaiselle asialle on oma yhdistyksensä ja lähes jokaisella yhdistyksellä vielä omat internetsivut, joista löytyy

yhteystiedot. Koska yhdistyksillä on missio oman asiansa ajamiseen ja parhaat omaan erityiskysymykseensä liittyvät kontaktit, on niiden kautta yleensä kohtalaisen helppoa saada joku kertomaan näkemyksiään käsiteltävästä asiasta – vaikkapa omaishoitaja dementiayhdistyksen avulla, astmaatikko allergiayhdistyksestä. Oman käytännön hankaluutensa aiheuttaa se, että moni järjestö pyörii vapaaehtoisvoimin ja ihmiset ovat muualla töissä päiväsaikaan, jolloin toimittaja ja kuvaaja pääsisivät helpoimmin paikalle, mutta tällaiset käytännön ongelmat yleensä ratkeavat helposti.

Yhdistysten ja järjestöjen puuhahmiset usein auttavat toimittajaa paitsi haastateltavan etsimisessä, niin myös johdattavat mielellään lisätietojen äärelle. Parhaimmillaan tämä voi tuoda uusia näkökulmia juttuun. Vaikka suurin osa yhdistyksistä pyörii vapaaehtoisvoimin ja vaikka haastateltavaksi löytynyt henkilö ei olisikaan yhdistyksen hallinnon edustaja, vaan edustaisi tavallisen ihmisen arkikokemusta, on hänelläkin yleensä oma asiansa ajettavanaan. Siksi toimittajan on muistettava yhtä lailla kuin poliitikkojen ja virkamiesten kanssa asioidessa suhtautua kriittisesti niin tarjottuun tietoon kuin esitettyihin näkemyksiinkin.

Jos yhdistystoiminnan kautta haastateltavaksi löytynyt ihminen ei puheissaan edustakaan enää vain itseään, vaan alkaa puhua me-muodossa siirtyen kokijan roolista asiantuntijarooliin, on hyvä laittaa hälytyskellot soimaan. Ainakin itseäni häiritsee se tosiasia, että vaikka minä ja kaksi muuta urheilunvastaista ystävääni voimme mainiosti perustaa Suomen hölkkäfanit ry:n, laittaa pystyyn nettisivut ja käydä jakelemaan lausuntoja kuntoliikunnan tilasta. Mielestäni toimitukset suhtautuvat usein hämmästyttävän kriittikittömästi erilaisiin ”asiantuntijajärjestöihin”, joilta tilataan lausunto aina kun järjestön asia on agendalla. Tokkopa esimerkiksi monien veronvihaajiksi kutsuma Veronmaksajain keskusliitto edustaa objektiivisesti kaikkien veronmaksajien mielipiteitä, vaikka onkin etabloitunut järjestö, jossa on palkattua henkilökuntaa.

Internetin hakupalvelimet, yhdistysten kotisivut ja netin keskustelupalstat ovat hyvä apukeino, kunhan välttää sen vaaran, että unohtuu lukemaan papereita tunneiksi, kun tiedon saisi paremmin ja ytimekkäämmin soittamalla muutaman lyhyen puhelun. Kun asia on uppo-oulo, on kuitenkin ensin etsittävä tietoa, että tietää kenelle soittaa ja mitä kysyä.

Koska itselläni ei esimerkiksi ollut sopivan ikäisiä koululaisia vanhempineen tuttavapiirissäni, kun tein MTV3:n uutisiin juttua koulujen rahankeruuseen kaivatuista pelisäännöistä, aloitin surffaamalla helsinkiläiskoulujen kotisivuilla. En pitänyt järkevänä alkaa summittaisesti soitella kouluihin ja kysellä, kerätäänkö kyseisessä koulussa rahaa, vaan etsin koulun, jossa oli aktiivinen oppilaskunta, yrittäjäyysopintoja ja netistä paljastuvia leirikoulusuunnitelmia. Sitten vasta soitin koulun kansliaan ja esitin asiani, saimme kuvausluvan ja apulaisrehtorin innostuneen vastaanoton Laajasalon yläasteen kouluun. Samaan juttuun löysin aktiivivanhemman erään koulun vanhempaintoimikunnan internetsivun keskusteluryhmän kautta.

Tein MTV3:n uutisille juttua hissien rakentamisesta vanhoihin taloihin, eikä minulla ollut aavistustakaan, mistä etsiä sopivaa taloa tapaukseksi. Löysin Suomen Isännöintiliiton sivuilta artikkelin, jossa isännöitsijä kertasi hyviä kokemuksiaan, soitin kyseiselle isännöitsijälle, ja tämä lupasi haastattelun. Loppu ei sujunut yhtä onnekaasti, sillä taloyhtiön hallituksen puheenjohtaja ei itse päässyt haastateltavaksi, eikä lupauksistaan ja yrityksistään huolimatta saanut hankituksi ketään muutakaan asukkaiden edustajaa puhumaan kanssamme. Vasta myöhemmin tajusin, että olisi kannattanut ottaa yhteyttä hissiasiamieheen, jolta olisi luultavasti löytynyt helposti tieto siitä, missä taloyhtiössä asuu puheliasta väkeä.

5.4 Uutissuunnittelun merkitys hyvän casen löytämiselle

Toimituksissa, joissa on paljon toimittajia, tehdään työnjakoa aiheiden suhteen paitsi erikoistoimitusten nojalla (yleensä ainakin politiikka, kulttuuri, ulkomaat), niin myös kunkin toimittajan oman erikoisalan tai kiinnostuksen kohteiden perusteella. Usein toimittajat seuraavat johonkin tiettyyn asiakokonaisuuteen liittyviä kysymyksiä ja sekä etsivät että löytävät jutunaiheita omia kanaviaan pitkin. Kun eteen tulee jokin ”oman aiheen” piiriin kuuluva juttu, toimittaja tietää jo valmiiksi, kenen puoleen kääntyä ja ketä haastatella, miten lähteä rakentamaan juttua.

Useat tahot lähestyvätkin suoraan toimittajia, joiden he tietävät toimituksissa vastaavan jostakin asiakokonaisuudesta. Näin toimittaja voi itse aktiivisesti tuoda asioita

uutisagendalle ja suunnitella omaa työtään sen mukaan mitä on tulossa. Kun vaikkapa jostakin tulossa olevasta selvityksestä on toimittajalla tieto hyvissä ajoin, hän voi muiden töidensä ohessa itselleen sopivalla hetkellä rauhassa tutustua taustamateriaaliin ja etsiä oikeat ihmiset.

Päivän uutislähetysten rakenne päätetään tietenkin vasta kyseisen päivän aamukokouksessa ja se saattaa muuttua vielä juuri ennen lähetystäkin päivän tapahtumista riippuen. Vaikka monet uutisaiheet tulevat päivän agendalle vasta samana aamuna tai edellisenä päivänä, silti on aina myös aiheita, jotka tiedetään hyvissä ajoin ja jotka varmasti toteutetaan uutisjutuiksi, jos ei samana päivänä lähetettäviksi, niin hyllyyn hiljaisen päivän varalle tai muuta myöhempää käyttöä varten. Tieto tulevista tapahtumista, kokouksista, tutkimuksista ja selvityksistä tulee yleensä uutissuunnitteluun hyvissä ajoin. Jos toimittaja on itse aktiivinen ja seuraa uutissuunnittelun kalenteria ja uutissuunnittelu on ajan tasalla, hän voi itse tietenkin vinkata tuottajalle, tai uutispäällikölle, mistä haluaisi tehdä juttua. Myös tuottaja tai uutispäällikkö voi hyvissä ajoin tarjota jotain aihetta tietylle toimittajalle.

Usein kuitenkin toimittaja saa juttuaiheen vasta samana päivänä, mikä rajoittaa aiheen syvällistä käsittelyä ja haastateltavien löytämistä – etenkin, jos haastateltavaksi pitäisi löytää joku tavallinen ihminen, joka ei ole virka-aikaan vastailemassa toimittajien kysymyksiin työnsä puolesta. On tietysti järkevää ajatella, ettei kannata tehdä turhaa työtä – miksi valmistella juttua, jota sitten mahdollisesti ei tehdäkään. On ikävää joutua vaikkapa perumaan haastatteluja, jos valmistellun jutun ohi kiilaakin jokin kiireellisempi tai muusta syystä priorisoitava aihe. Mielestäni on kuitenkin myös tilanteita, joissa turhan työn riski olisi ollut pienempi paha, kuin journalistisesti onnahteleva, kiireessä tehty juttu. Toimittaja joutuu joka tapauksessa hyväksymään sen, että suuri osa työstä on enemmän tai vähemmän paikallaan polkemista, kun selvitelty asia ei johdakaan mihinkään tai johtaa johonkin vasta myöhemmin.

Jos toimituksessa on paljon väkeä, eivät kaikki ole kiinni päivän agendassa ja on ”varaa” tehdä tai valmistella juttuja myös varastoon, mutta esimerkiksi Nelosen uutisissa yleensä lähes koko joukkue on kiinni päivän lähetyksessä. Kuitenkin myös kyseisessä toimituksessa olisi mielestäni voinut tehostaa ennakkosuunnittelua. Jos aiheen saa hyvissä ajoin tietoonsa, sitä ehtii ainakin alitajuisesti sulatella, ehkä hieman

sopia haastatteluja tai perehtyä taustamateriaaliin ennen varsinaista jutuntekoa, vaikka olisi vielä työskentelemässä jonkin toisen aiheen parissa.

Mielestäni ainakin oman työni jälki kärsi joissakin tapauksissa siitä, että sain aiheen vasta samana aamuna, eikä suunnittelukaan ollut perehtynyt siihen. Kun suunnittelu on käytännössä yksi ihminen, on selvää, ettei hän kaikkeen pysty. Mikäli suunnittelussa on käytettävissä rajallinen työvoimaresurssi, on entistäkin tärkeämpää jakaa tulevat aiheet toimittajien itsensä valmisteluun hyvissä ajoin. En tiedä, johtuiko työtehtävien ennakoimattomuus omasta harjoittelijan asemastani vai toimituksen käytännöistä, mutta olen kuullut, että samantyyppisiä ongelmia on ollut muillakin aloittelevilla toimittajilla eri työpaikoilla. Aiheiden järkevä valmistelu edellyttää hyvää ennakointikykyä, valmistelu-aikaa toimittajalle ja uutisviikon tuottajien keskinäistä koordinaointia.

Esimerkiksi päiväkotien hygieniää käsittelevään juttuun (Nelosen uutiset 4.4.2006) liittyviä, ennakoimattomuudesta juontuvia ongelmia kuvailin jo edellä. Myös VR:n junauudistusta käsitellyt juttu 3.5.2006. olisi ennakotietojen avulla luultavasti ollut tasapuolisempi. Ainakin se olisi ollut helpompi tehdä, jos olennaiset tiedot olisivat olleet käytössäni edellisenä päivänä Uudet raideratkaisut ja junavuorojen muutokset olivat olleet uutisissa pitkin kevättä. Siinä valossa olisi ollut luontevaa päättää viimeistään edellispäivän suunnittelukokouksessa (jos ei viikkopalaverissa), että joku menee tiedotustilaisuuteen mahdollinen juttu mielessään. Jutuntekopäivänä tulin toimitukseen ja jo ennen aamukokousta uutistuottaja päätti lähettää minut tiedotustilaisuuteen. Kun palasin tiedotustilaisuudesta, toimituksessa pohdittiin vielä pitkään tehdäänkö juttua ja jos tehdään, niin mistä näkökulmasta. Uudistus oli laaja, ja mahdollisia näkökulmia valittavana monia.

Prosessia olisi huomattavasti nopeuttanut se, että VR:ltä olisi pyydetty materiaali *embargona* (luvatun, ettei julkaista ennen kuin aineisto on julkaisuvapaata) etukäteen suunnittelun käyttöön, ja pohdinta kärjestä olisi tehty jo valmiiksi. Näin aamun tiedotustilaisuudessa olisi luontevasti voitu pyytää VR:n kommentti asiaan. Ennakkoon valmistautumalla olisimme voineet kuvata aamun Pendolino-vuoron työmatkalaisia ja tavoittaneet kenties paremmin ne kulkijat, jotka todella päivittäin tarvitsevat kyseistä junavuoroa.

Kun jutunteosta ja uutiskärjestä päätettiin vasta puolenpäivän aikoihin, oli kiire valtava ja onnistuminen epävarmaa. Haastattelua varten yritettiin esimerkiksi turhaan tavoittaa hämeenlinnaista kansanedustajaa, joka oli mukana työryhmässä, joka suunnittelee VR:n tulevaisuuden toimintaa. Jos aihe olisi ollut edellispäivänä tiedossa, kyseisen kansanedustajan kanssa olisi todennäköisesti ehditty sopia haastattelu. Nyt hän sai toimittajan soittopyynnön vasta, kun juttu oli jo valmiiksi leikattu. Kiireen vuoksi matkustajagallup uhkasi karahata kiville Helsingin asemalaiturilla ja Hämeenlinnan kaupunginjohtajaa haastateltiin kymmenessä minuutissa Hämeenlinnan rautatieasemalla, jotta ehdittiin seuraavalla junalla takaisin toimitukseen.

6 KÄYTÄNNÖSTÄ, ETIIKASTA JA INHIMILLISESTÄ VASTUUSTA

Tässä luvussa tarkastelen joitakin käytännöllisiä ja moraalisia kysymyksiä, jotka liittyvät tavallisten ihmisten kuvaamiseen, heidän lausuntojensa ja toimintansa käyttämiseen journalistisessa tuotteessa ja varsinaisiin haastattelutilanteisiin.

Toimituksellista työtä tekevän ihmisen alitajuntaan iskostettuna pitää luonnollisesti jokapäiväisen työn ohjenuorana toimivat journalistin ohjeet. Luonnollisesti kaikessa omassa kommentoinnissa, kuvaamisessa, äänittämisessä ja lausuntojen lainaamisessa pitää noudattaa lakia ja useimmiten myös hyvää tapaa. Työhön ja sen tekemisen tapaan vaikuttavat vahvasti myös sen toimituksen käytännöt, jossa kulloinkin työskennellään.

Mielestäni mielenkiintoinen esimerkki tästä oli se, että siinä, missä MTV3:ssa yleensä aina ennen kuvauskeikkaa soitettiin ja kysyttiin, saako kuvata, ei Nelosen uutisissa tavallisesti periaatteesta pyydetty kuvauslupia paikkoihin, joissa lain mukaan saa kuvata. Toimituksen visuaalisen puolen linja oli se, että kovin usein nykyään sanan- ja kuvanvapautta pyritään rajoittamaan, ja lupia kyselemällä julkisiin tiloihin toimitus luo itse mielikuvaa, että lupa on evättävissä. Tällaista pidettiin toimituksessa maton vetämisenä omien jalkojen alta.

Käytännössä tämä tärkeä periaate johtaa toisinaan ”kenttäoikeudenkäynteihin” julkisesta tilasta; siitä, mitä, ketä ja missä saa kuvata ilman erillistä kuvauslupaa ja kenellä tuollainen lupa on valta antaa tai evätä. Itse olin kerran harjoittelijana osallisena

tällaisessa rajanvedossa. Nelosen uutistuottajalle oli tullut tiedote, jossa kerrottiin, että pätkätöitä vastustava ”Työväen jousto” -performanssiryhmä aikoi järjestää tempauksen jossain Helsingin keskustassa kuluvana päivänä. Aiheesta suunniteltiin sähköä (jota ei sitten lopulta tehty).

Aloin selvittää asiaa. Sain järjestäjiltä tiedon missä ja milloin ryhmä kokoontuu lähteäkseen tempaukseensa, mutta emme vielä tässä vaiheessa tienneet, missä varsinaisesti tapahtuisi. Menin kokoontumispaikalle kuvaajan kanssa. Saimme tietää, että joukkio oli menossa erääseen työvoimatoimistoon jumppaamaan, ”koska nykytyöläisen pitää olla vetreä ja valmis taipumaan”. Soitimme kuvaaja Janne Järvisen kanssa toimitukseen varmistaaksemme kuvatuottajalta, että työvoimatoimistossa voi kuvata. Hän vahvisti, että voimme kuvata yleisöaulassa, kunhan emme näytä asiakkaita, jotka ovat paikalla asioimistarkoituksessa. Aula on julkinen tila, jonne on yleisöllä vapaa pääsy. Emme olisi voineet edes kohteliaisuudesta ilmoittaa työvoimatoimistoon, että olemme tulossa kuvaamaan, koska saimme tiedon tapahtumapaikasta luottamuksellisesti ja juuri ennen tilaisuuden alkua.

Jumppaajat aloittivat humoristisen esityksensä ja kuvaaja kuvasi tapahtumaa. Samaan aikaan vahtimestari tivasi minulta, kenen luvalla olemme paikalla. Selitin rauhallisesti tilanteen ja kerroin, että kuvaamme vain jumppaajia. Tilanne jatkui hetkisen, kunnes paikalle tuli ilmeisesti kyseisen toimiston päällikkö, joka käski performanssiryhmän lopettaa. Vahtimestari ja eräs miespuolinen virkailija alkoivat poistaa väkeä – myös minua ja kuvaajaa – toimiston tiloista varsin aggressiivisesti, vaikka kaikki olivat jo omatoimisesti poistumassa. Tilanne selvitettiin myöhemmin päätoimittajan ja työvoimatoimiston välillä. Kuvaaja teki virkailijasta tutkintapyynnön, joka ei tietävästi johtanut toimenpiteisiin.

Eskaloitunut tilanne kuvastaa mielestäni hyvin sitä, miten heikosti ihmiset toimitusten ulkopuolella tuntevat lakeja, joiden nojalla toimittajat ja kuvaajat tekevät työtään, ja miten outoihin tilanteisiin saattaa ajautua kuvatessaan melko tavallisia ihmisiä melko tavanomaisessa ympäristössä melko tavalliseen uutisjuttuun. Toimittajalla on oltava toimituksen tuki takana tällaisissa tilanteissa ja itsellään vahva tuntemus lain työlle asettamista rajoitteista.

Harvoin tilanteet ovat näin dramaattisia, mutta itsekin olen kadulla kuvatessani saanut vihaisen kommentin ohikulkijalta, joka on ollut sitä mieltä, etten saa kuvata häntä ilman hänen lupaansa. Ei ole kovin yksinkertaista selittää kiihtyneelle ihmiselle, että hänellä ei ole oikeutta omaan kuvaansa, jos se on kuvattu julkisella paikalla, eikä siinä ole mitään erityisesti yksityiselämää loukkaavaa tietoa kyseisestä kansalaisesta. Hyviin tapoihin kuuluu tietenkin se, että mainitussa tilanteessa voi ystävällisesti luvata, ettei käytä kuvaa kuvatun tahdon vastaisesti (mikäli taustalla ei näy jokin merkittävä, ainutkertainen uutistapahtuma).

Usein haastateltavan tai kuvattavan kanssa toimiessa kyse onkin ratkaisuista, joita ei sanele laki tai säännöstö, vaan elämäkokemus, kyky kommunikaatioon ja toisen huomioon ottamiseen. Haastateltavan asiallinen kohtaaminen ja hänen lausuntojensa ja kuviensa asianmukainen käyttäminen takaavat paitsi puhtaan pieluksen, niin auttavat myös kelvollisen journalistisen lopputuloksen syntymisessä.

6.1 Haastateltavan kohtaaminen

Kun olin lähdössä elämäni ensimmäiselle juttukeikalle, kaikki energiani keskittyi etukäteen oman toiminnan miettimiseen; muistanko kysyä kaikki oikeat kysymykset, osaanko pitää mikkiä oikein, tiedäkö, miten paljon kuvaaja toivoo minulta ehdotuksia. Onneksi ensimmäisellä kerralla mukana oli MTV3:n kotimaan toimituksen kokenut toimittaja Anneli Salmivaara, joka lämpimällä ja rohkaisevalla tavalla tutoroi ensi askeliani toimittajana. Ensimmäisen viiden minuutin aikana tajusin myös, että tilanne on vielä paljon poikkeuksellisempi ja jännittävämpi haastateltavalle, joka oli ensimmäistä kertaa elämässään kameran edessä murehtien miltä hän näyttää ja kuulostaa ja osaako hän sanoa ”oikeat asiat” ja miltä hänen kotinsa näyttää ja mitä kaikki tutut sanovat jutun nähtyään.

Vaikka haastateltavana olisi ”taviksen” sijasta joku virkamies tai tutkija, joka tuntee substanssin ja voi turvautua asiantuntijarooliinsa, saattaa tällainenkin ihminen olla elämänsä ensimmäistä, ehkä ainoaa kertaa kameran edessä. Toimittajan tehtävä on saada haastateltava rentoutumaan ainakin sen verran, että tämä saa asiansa kerrottua.

Haastateltavan on voitava suhtautua luottavaisesti tilanteeseen ja uskomaan toimittajan ja kuvaajan ammattitaitoon (vaikka se olisikin vasta kehittymässä). Jos toimittaja isoon ääneen julistaa, että ”mitenkäs tätä mikkiä nyt pidellään” tai kuvaaja antaa toimittajalle haastateltavan kuullen kovasti toimintaohjeita, voi haastateltavalle syntyä kuva, että hän ei ole turvallisissa käsissä. Turvallisuudentunteen luomisessa on jokaisella varmasti omat niksinsä, jotka kehittyvät ajan kuluessa. Varmuus tulee myös rutiinista, mutta ainakin itse toivon, että muistaisin aina suhtautua jokaiseen haastateltavaan yksilönä ja jokaiseen tilanteeseen ainutkertaisena.

Haastateltavaan tai haastattelun sisältöön saattaa joissakin erityistilanteissa liittyä arkaluontoisia asioita, jotka vaativat normaalista poikkeavaa lähestymistapaa ja erityistä hienotunteisuutta toimittajalta ja kuvaajalta. Jos juttu käsittelee vaikkapa lasten hyväksikäyttöä tai perheväkivaltaa, on ymmärrettävää, ettei yleensä vapaaehtoisia löydy esiintymään kuvissa tai haastatteluissa nimellään ja kasvoillaan. Tällaisten juttujen yhteydessä kuvaajien mielikuvitus ja ammattitaito erityisesti testataan.

Leikkivien lasten sijaan saatetaan nähdä vaikkapa tyhjiä keinoja ja yksinäisiä rikkinäisiä nukkeja. Jos kokija-haastateltava on mukana arkaa aihetta käsittelevässä uutisessa, hän on selin kameraan tai pimeässä ja hänen äänensä saattaa olla muutettu. Melko harvoin tällaisia haastateltavia uutisjutuissa onkaan, heitä esiintyy enemmän ajankohtaisjutuissa, mutta esimerkkejä on olemassa.

Susanna Reinbothin Nelosen uutisille (17.10.2006) tekemässä jutussa käsiteltiin muuntorangeistuksia, sakkojen muuttamista vankila-ajaksi. Jutussa vähän alle 40-vuotias ”Timo” kertoi elämästään, toiveistaan ja suunnitelmistaan. Kun ”Timoa” kuvattiin suoraan edestäpäin, hänen kasvonsa olivat kirjan tai lehden kätkemät. Laajoissa kuvissa hän oli aina selin kameraan tai häntä kuvattiin joko niin tiiviissä kuvassa, etteivät kasvot näkyneet tai sellaisesta kulmasta, ettei kuvattavaa voinut tunnistaa. Haastattelukuva oli kuvattu puoliprofiilissa vastavaloon. Toimittajan pitää luoda haastateltavaan varsin luja luottamussuhde tällaisessa tilanteessa, jotta haastateltava voi olla varma siitä, että hänen henkilöllisyydestään paljastetaan vain sen verran kuin on sovittu.

Kuvaaja tarvitsee yleensä aina aikaa kameran valmisteluun varsinaisessa haastattelun kuvaustilanteessa. Itse olen käyttänyt tuon ajan hyödyksi ”lämmittelyyn”. Kysymys, jonka kaikki ensimmäistä kertaa haastattelussa olleet ovat minulle esittäneet, on se, pitääkö katsoa kameraa vai toimittajaa. Se kannattaa käsitellä ensimmäiseksi ”alta pois” ja keskittyä siihen, että saa luotua katsekontaktin ja yhteyden kuvattavaan. Parhaassa tapauksessa kamera ja mikrofoni unohtuvat kokonaan haastateltavalta ja hän puhuu toimittajalle niin kuin ihmisille yleensä puhutaan; luonnollisesti ja omana itsenään.

Harvoin yhteys toiseen ihmiseen syntyy sormia napauttamalla. Itse olen onnistunut parhaiten silloin, kun edes vähän ennen haastattelua on ollut aikaa jutustella haastateltavan kanssa. Usein haastateltava haluaa tietää etukäteen, mitä häneltä kysytään. Itse pidän järkevänä kertoa kysymyksien aiheista jotain summittaisesti, mutta ei tarkkaan. Jos kertoo tarkkaan kysymyksensä, ei jännittävä haastateltava enää mieti kuin sitä, miten asettaisi sanansa, eikä puhe ole enää luontevaa. Mielestäni on parempi jutella ennen haastattelua haastateltavan kanssa muista asioista, sellaisista, jotka löytyvät ympäristöstä vaivattomasti, ja joista haastateltavan uskoo olevan helppo puhua.

Jännitystä purkaa, jos itsekin pystyy olemaan tilanteessa luontevasti inhimillinen ihminen, eikä vain ”pönötä” mikrofoni kourassa esittämässä toimittajaa ja odottaen jäykkänä kuvaajan lupaa aloittaa kysymysten pamauttelu. Jos haastateltava vaikuttaa epävarmalta, voi häntä rohkaista sangen yksinkertaisilla asioilla, kehumalla jotain mielipidettä, kivaa kotia, hienoa autoa, kalasaalista tai kaunista vaatetta – sanomalla asioita, joita itsekin mielellään kuulee.

Joskus haastateltavaa ei tahdo millään saada rentoutumaan, kun hän keskittyy niin ponnekkaasti tulevan lausuntonsa antamiseen. Toisinaan tällaisista tilanteista voi selvittää kuvaajan kanssa yhteispelillä. Eräs keski-ikäinen mies jännitti hirveästi haastattelua, eikä antautunut minkäänlaiseen jutteluun ennen h-hetkeä. Kun hän sanoi sanottavansa kameralle, hän puhui monipolvisesti ja esitti asiansa mutkikkaasti takellelleen ja hänen kasvonsa olivat jännityksestä aivan punaiset. Kuvaaja keksi pikaratkaisun kiusalliseen tilanteeseen. Hän pahoitteli vuolaasti haastateltavalle, että todellisuudessa hyvin toimivan kameran säädöissä oli jokin ongelma, jonka vuoksi kommentti olisi kuvattava uudelleen. Kun kuvaaja oli ”rukannut kameransa asetukset kuntoon” ja joukolla olimme

harmitelleet tekniikan epäluotettavuutta, kommentti äänitettiin uudelleen, ensijännitys oli purkaantunut ja haastattelu onnistui.

Katugallupissa tilanne on tietenkin hieman toinen, siinä on yhteys haastateltavaan luotava nopeasti, mutta toisaalta katuhaastatteluun suostunevatkin helpommin ekstrovertit ihmiset, joilla on ainakin käsiteltävään asiaan jokin kanta. Tilanne on kuitenkin syytä rauhoittaa silloinkin niin hyvin kuin olosuhteet antavat myöten. Kun haastattelee ihmistä tämän oikeassa ympäristössä, kuten omassa kodissa, on rentoutuminen yleensä helpompaa turvallisen ympäristön turvin. Tuolloin kuvaaja ja toimittaja viipyvät tilanteessa pidempään, paikalla ei ole muita häiritsemässä, kuvattava on voinut valmistautua etukäteen, toimittajakin on jo hieman tuttu puhelinkeskusteluista ja lisää voi tutustua sillä välin, kun kuvaaja kuvaa kuvitusta.

On tärkeää myös antaa myönteistä palautetta haastattelusta jälkikäteen, on aika inhimillistä haluta tietää, selvisikö kunnialla jännittävästä tilanteesta. Hyvä käytös haastateltavia kohtaan on arvokasta paitsi jutun onnistumisen vuoksi ja inhimillisistä syistä, mutta myös siksi, että toimittaja on toimituksen ja kanavan käyntikortti. Varsinkin ihmiset, jotka ovat vapaaehtoisesti ”uhranneet” mielipiteensä ja ehkä vieläpä oman kotinsa toimittajan jutun tarpeisiin, jakavat mielellään sekä huonot että hyvät kokemuksensa tuttavapiirinsä kanssa.

Erityisen ”hankalia” ja toisinaan erityisen kiitollisia haastateltavia ovat lapset ja nuoret. Jos toimittajana poimii summittaisesti haastateltavan ryhmästä lapsia tai nuoria, voi kiittää onneaan, jos kohdalle sattuu sellainen, joka ei ”hydy” kameran edessä, vaan sanoo napakasti asiansa. Toisinaan voi käydä niin, että vaikka opettaja tai lapsen vanhempi tarjoaisi haastateltavaksi sanavalmistaa lasta tai nuorta, on itse kuvaustilanne sellainen, että haastateltava mykistyy. Etenkin lasten haastattelemiseen pitää varata aikaa ja konstailematon, kärsivällinen asenne, ja järjestää kuvaustilanne erityisen huolellisesti sellaiseksi, ettei siinä ole häiritseviä tekijöitä. Jos häiriötekijöitä on, pitää olla kanttia poistaa ne ystävällisesti ja määrätietoisesti. Itse olen tajunnut tämän kantapään kautta, kun en ole kursailultani saanut tilannetta haastattelulle suotuisaksi.

Etenkään alle kouluikäiset lapset eivät yleensä käyttäydy (eikä heidän tietenkään vielä pidäkään) siten, kuin aikuiset toivovat ja pyytävät. Esimerkiksi päiväkotien

hygieniajutussa (Nelosen uutiset 4.4.2006) esiintyneen pojan äiti totesi, kun kysyin häneltä lupaa kuvata poikaa, että ”sitähän ei mikään pidä poissa kameran edestä”. Tämä kommentti vastasi myös omaa kokemustani vilkkaasta ja esiintymishaluisesta pojasta. Tosipaikan tullen poika ilmoitti ykskantaan, ettei hän haluakaan esiintyä. Onneksi kyseessä oli tuttu lapsi, joten kehtasin maanitella häntä suostumaan kehumalla sanavalmiiksi – ja turvautumalla kuusivuotiaan tyttöjä kohtaan tuntemaan antipatiaan. Poika pesi käsiään kameralle vasta kun sanottiin, että muuten vain tytöt kertovat miten asiat ovat. Yhteishaastattelusta tyttöjen kanssa hän kieltäytyi, mutta suostui onneksi vastailemaan käsiä pestessä.

Kolmesta haastateltavasta työstä yksi kysyi melkein heti, saako jo mennä leikkimään. Lapsia piti houkutella olemaan haastattelussa läsnä ”henkisenä tukena” sille lapselle, jolla oli kovastikin sanottavaa. Yritimme ensin haastatella tätä puheliasta tyttöä yksin, mutta hän ei halunnut olla haastattelussa, jos muutkaan eivät ole. Lapset suostuivat jäämään, kun heille luvattiin, että saavat kokeilla mikkiä haastattelun jälkeen. Hyvä puoli jutun tekemisessä pikkulapsista oli se, että kun heidän ei tarvinnut olla paikoillaan, he esittivät mielellään kuvaajalle kuperkeikkoja ja tanssia, ja pyysivät vielä, ettei kuvaamista ollenkaan lopetettaisi.

Itseen aktiivisesti tarkkaileville teini-ikäisille lienee tärkeintä se, ettei mitenkään nolaa itseään oman viiteryhmän silmissä. Useimmilla ihmisillä on muistoja yläasteesta, jolloin silmätikuksi oli äärimmäisen helppo joutua, ja jolloin hyvinkin harmittomasta asiasta saattoi joutua kuulemaan luokkakavereilta viikkokausia. Olin kuvaamassa Laajasalon yläasteella MTV3:n uutisiin jo aikaisemmin kuvailemani juttua koulujen rahankeräämiseen kaivatuista säännöistä (Seitsemän uutiset 12.10.2005). Puhuin koulun avuliaan apulaisrehtori Tossavaisen kanssa etukäteen asiasta puhelimesta, ja hän lupasi järjestää oman luokkansa oppilaita paikalle kuvattavaksi ja sopivansa etukäteen, keitä heistä voisi haastatella. Tossavainen kehui oppilaitaan sanavalmiiksi nuoriksi, joilla on paljon hyviä mielipiteitä. En ollenkaan epäile, ettei näin olisi. Oma ammattitaidottomuuttani ja kokemuksen puutettani en vain saanut kyseisiä piirteitä esiin näistä nuorista.

Tilanne oli aivan absurdi. Apulaisrehtori touhusi vieressä ja koko luokka tuijotti, kun nuoret yrittivät kommentoida. Kun yritin houkutella ensimmäistä urheaa kameran

eteen, alkoi jo varpaisiin katselu ja kevyt tuupinta: ”Emmä haluu, mee sää, eiku emmee, joku muu.” Viimein haastatteluun patistettuna nuorilta sai pääsääntöisesti puolen tavun vastauksia. Jos minulla olisi ollut tuossa tilanteessa yhtään järkeä, olisin siirtänyt haastattelut yksitellen käytävässä tehtäviksi, jolloin kuvitus olisi ehkä vähän kärsinyt, mutta joukon paine helpottanut. Ainakin opettaja olisi pitänyt poistaa paikalta, mutta en kehdannut.

Kuvitus luokkatilanteesta olisi kannattanut kuvata ensin, jolloin nuoret olisivat ehtineet vähän tottua meihin ja tehdä haastattelut vasta sitten. Oma käytökseni ei ollut omiaan tilannetta parantamaan – jälkikäteen arvioituna se oli teennäistä ja hermostuneen ”mukanuorekasta” ja paljasti täydellisesti toimittajan epävarmuuden lähestyvän fiaskon edessä. Epävarmuus on helppo tartuttaa haastateltaviin, mutta myös rauhallisuuden, kotoisuuden ja luottamuksen ilmapiirin voi luoda omalla olemuksellaan ja toiminnallaan.

Samaisen jutun yhteydessä sain arvokkaan oppitunnin juttujen jälkihoidosta ja haastateltaville tehtävistä lupauksista. Tutorini Anneli Salmivaara oli painottanut minulle, ettei koskaan pidä luvata milloin juttu tulee ulos. Viime hetken muutokset ovat aina mahdollisia ja sitten tulee pahaa mieltä, jos ei näykään televisiossa, vaikka on jo ehtinyt kertoa kaikille. Nauhoituksia jutuista ei myöskään voida toimittaa ihmisille jälkikäteen, koska pyyntöjä on kohtuuton määrä, siksi pitää vain kehottaa ihmisiä seuraamaan uutisia. Esiintyminen televisiossa on monelle aikuisellekin iso juttu. Jos kyseessä on lapsi tai nuori, on usein jälkikasvun televisiodebyyttistä tiedotettu laajalle joukolle mummeista ja vaareista kummeihin.

Laajasalon koulun apulaisrehtori Tossavaisen tiedustellessa koulussa kuvatun jutun esitysaikaa vastasin, etten tiedä, mutta jos se on mahdollista, laitan asiasta viestin tiedon saatuani, mutta että muutokset ovat aina mahdollisia viime tipassakin. Samana päivänä juttu oli uutisten ajolistalla ja laitoin viestin Tossavaiselle. Vähän ennen lähetystä kyseisen päivän uutistuottaja sanoi, että se putoaa pois. Laitoin uuden viestin Tossavaiselle ja lähdin työvuorosta kotiin. Viime minuutilla juttu olikin nostettu takaisin lähetykseen, koska jokin muu juttu ei ollut valmistunut ajoissa. En saanut tästä tietoa, enkä siten voinut myöskään laittaa sitä eteenpäin.

Seuraavana päivänä Tossavainen soitti minulle tuhtuneena ja vaati nauhoitusta uutisjutusta vedoten siihen, että jutussa oli nuoria ihmisiä, joilta juttu oli mennyt ohi silmien. Vaikka ymmärsin hyvin Tossavaisen harmin, sanoin, etten voi valitettavasti toimittaa kasettia ja totesin pahoitellen, että olin varoittanut muutosten olevan mahdollisia, enkä ollut saanut tietoa asiasta. Muistutin vielä, että jutun voi katsoa internetistä. Asia ei jäänyt tähän, vaan Tossavainen kirjelmöi suoraan MTV3:n toimitusjohtajalle vaatien tallennetta uutisjutusta vedoten siihen, että olin luvannut kertoa, milloin juttu lähetetään. Toimitusjohtaja käski arkistoa toimittamaan nauhan anteeksipyyntön saattamana ja toimittajana sain haukut uutispäälliköltä siitä, että olin mennyt antamaan lupauksia, joita en voinut pitää. Sen koommin olen aina kysyttäessä vastannut, etten tiedä, ehkä tänään, ehkä huomenna, ehkä ei ikinä.

6.2 Kenen näkökulmaa tavallinen ihminen edustaa?

Veikko Pietilä on todennut, ettei toimittajilla ole varaa rakentaa tieteen tahtoen merkityksiä, jotka antavat tavallisessa katsomistilanteessa mahdollisuuden lukea uutisjutun ensisijaisesti muuna kuin informaationa siinä käsitellystä asiasta. Tämä johtuu Pietilän mukaan siitä, että jokin muu kuin informaatiota käsittelevä lukutapa vaarantaisi uutisen aseman arvohierarkiassa ”toden tekstinä”. (1996, 207.)

Pietilällä (1995, 59) on luja usko uutistoiminnan objektiivisuuden perinteiseen ihanteeseen, kun hän toteaa: ”Modernin uutistoiminnan keskeisiin normeihin kuuluu, ettei toimittajan ole lupa ottaa itse kantaa uutisissa käsittelemiinsä asioihin.” En tiedä, kuinka tietoisten ponnistelujen tulosta se on, mutta monasti uutiset ovat (usein melko avoimestikin) jostakin näkökulmasta tehtyjä, toisinaan selkeästi jopa kannanoton tyyppisiä ajankohtaispuheenvuoroja ja usein myös viihteellisiä tarinoita. Jos toimitukset avoimesti tähtäävät kiinnostavuuteen ja ilmoittavat uskovansa ihmiskasvoihin ja tarinoihin, on selvää, että kyse on – jopa ensisijaisesti – muusta, kuin pelkästä puhtaasta tiedon siirtämisestä toimituksista olohuoneisiin.

Toki myös viihteellistyneet uutiset toimivat tosiasioiden maailmassa ja välittävät tietoa. Jos Pietilän ajatukset kärjistäisi äärimmilleen, se kuitenkin tarkoittaisi sitä, että on

olemassa ikään kuin jotain arvolatauksetonta, puhdasta tietoa, joka tulee itsestään jostain ja virtaa toimittajan läpi valmiiseen juttuun – tai että tähän ainakin jokainen itseään kunnioittava toimittaja pyrkii. Jos tästä ihanteesta ei ole jo luovuttu, näyttäisi siltä, että siitä ainakin osin ollaan luopumassa.

Pietiläkin tunnustaa toimittajan tekemät valinnat. Hän tietää, että toimittaja luo sanallisesti konteksteja, jotka antavat lukuohjeen kuvalle. Hän toteaa, että valintoja on tehtävä, jotta juttu pysyisi kasassa, muodostaisi loogisen kokonaisuuden. Pietilä kuitenkin kallistuu sille kannalle (tai ainakin kallistui kymmenisen vuotta sitten), että jutun kasaamisvaiheessa kulttuurin ”näkyvätön käsi” alitajuisesti alkaisi vaikuttaa juttuun päätyviin valintoihin ohi toimittajan tietoisien pyrkimyksen. (1996, 204–205.)

Olisin itse taipuvainen uskomaan tähän teoriaan, mutta vain osittain. Uskon, että myös toimituksen arvot (sekä toimittajan kuvittelemat että ääneen lausutut), uutistuottajan jutulle asettamat raamit, yleinen mielipide, myötäsytynäinen miellyttämisenhalu ja kiire ohjailevat toimittajaa yllättävän paljon. Varsinkin välineominaisuuksia vasta opetteleva, aloitteleva toimittaja tekee helposti ”formaatin mukaisia”, turvallisia, ääriobjektiivisia, standardimallisia uutisjuttuja, koska ei vielä muuta osaa tai ei vielä muuta uskalla.

Kaikesta tästä huolimatta väitän, että myös toimittajan oma näkökulma on yhä paljaampana havaittavissa uutisjutuissa. Näkökulma paljastuu usein jo aiheesta ja etenkin toimittajan sanavalinnoista. Helpoimmillaan näkökulma paljastuu, jos toimittajan kommentaari uutisjuttuun erotetaan muun jutun ”objektiivisesta” materiaalista ”ständäriin” eli stand up:iin, jossa toimittaja puhuu suoraan kameralle. Ständäriä käytetään usein sen korostamiseen, että toimittaja on läsnä siellä missä tapahtuu, silloin kun tapahtuu”. Sillä kuitenkin myös korostetaan tekijää, subjektiivisuutta, ja annetaan oikeutus ottaa kärkevästikin kantaa, eikä vain tiedottaa. Näin toimitus voi sanoutua henkisesti irti jutun näkökulmasta, kun se henkilöityy konkreettisesti toimittajan kasvoihin.

Jutun näkökulman paljastavat viimeistään valitut haastateltavat, heidän moniäänisyytensä ja se, keneen katsojalle tarjotaan mahdollisuus samaistua. Jos ”puolueeton toimittaja” ei voi itse ottaa kantaa, hän voi aina etsiä itseään edustavan haastateltavan. Jonkun kannalle kallistuminen ei varmasti useinkaan ole tietoinen

prosessi, mutta en usko, että kulttuurin ”näkyvätön käsi” on yksin se, joka työntää toimittajaa jonkin haastateltavan nurkkaukseen. Esimerkiksi tehdessäni juttua Opetushallituksen koulujen rahankeruuseen laatimista ohjeista, otti esimies varsin voimakkaasti kantaa asiaan. Oma arkikokemukseni ja näkökulmani oli hyvin erilainen, mutta lopulta se ei välittynyt valmiissa jutussa – koska en löytänyt sopivaa haastateltavaa.

Paraskaan toimittaja ei ole vapaa omista arvoistaan ja elämäkokemuksestaan ja poliittis-yhteiskunnallisista näkemyksistään, asenteistaan tai edes iästään tai sosioekonomisesta asemastaan. Vaikka tarinassa – tai uutisjutussa – kuultaisiinkin montaa eri todistajaa, on usein löydettävissä se, kenen joukossa toimittaja itse seisoo. Kansansadussakin on aina konna ja sankari, ja sen kuka kukin on, saattaa määritellä myös uutisjutun dramaturgian vaatimus enemmän kuin toimittajan arvomaailma. Kuten Juha Herkmanin toteaa: ”media käyttää kerronnan keinoja ja draaman retoriikkaa, joka houkuttelee ensisijaisen katsoja-aseman ottamiseen ja palkitsee sen mielihyvällä” ja jatkaa: ”viime kädessä kerronnan näkökulmassa on kyse siitä, pyrkiikö se tuottamaan tarinasta yhden vai monta totuutta” (2001, 107). Ehkä tuo Herkmanin viittamaa ”monitotuudellisuus” ja tasavahvojen kertojien käyttö on se sara, jota objektiivisuuteen pyrkivä journalisti joutuu henkilöityvässä uutismaisemassa kyntämään.

En menisi esittämään, että subjektiivisuus on sen paremmin hyvä kuin huonokaan asia. Se on väistämätön asia, vaikka aste-eroja subjektiivisuudessa on paljonkin. Mielestäni on kuitenkin katsojaa kohtaan rehellistä tehdä valittu näkökulma mahdollisimman selväksi ja erottaa se faktoista uutisjutun sisällä. Silloin katsoja voi päättää, onko hänen *tulkintansa* tosiasioista toinen kuin toimittajan. En ole varma, miettivätkö katsojat uutisia seuratessaan näkevänsä ensisijaisesti sen, miten asiat ovat, vai sen, miten asiat toimittajien mielestä ovat. Jos rakennus paloi tai verot laskivat, ei tosiasioita käy kiistäminen, mutta usein on vaikea havaita, missä uutisjutun tieto-osuus vaihtuu tulkinnaksi.

Kuten aikaisemmin kuvailin, on myös uutisaiheita, joiden taustalla on keskustelu tai kannanotto. Esimerkiksi jo moneen kertaan mainittu ennakkojuttu koulujen rahankeruuseen valmisteltavista säännöistä oli tällainen (Nelosen uutiset 19.4.2006). Se on esimerkkinä mielenkiintoinen juuri siksi, että se paljastaa, miten sattuman sanelemaa

toisinaan on, kenen näkökulmasta uutisaihe käsitellään. Toimituksen esimiehellä oli asiasta yksi mielipide, minulla ja uutispäälliköllä toinen siitä, kuka ohjetta eniten tarvitsee ja ketä se auttaisi tai haittaisi. Koska aikataulu oli se mikä oli ja koska verkostoni olivat rajalliset, valikoitui asiasta puhumaan ihminen, joka edusti jotakin näiden väliin sijoittuvaa kantaa. Koska asiasta oli hyvin vähän kerrottavaa, eikä muita haastateltavia ollut, on selvää, tuli tämän yksittäisen äidin yksityisistä mielipiteistä ainoa totuus tästä asiasta.

Äiti ja poika olivat ainoita ihmisiä, joita jutussa nähtiin, joten vaikka olisi uutisjutun hierarkiasta mitä mieltä vain, he saivat puhevallan. Uskon, että toimittajan speakissä esittämät, äidin mielipiteistä osin poikkeavat näkemykset kaikuivat kuuroille korville, koska ainoa samaistuttava henkilö oli äiti, joka haluaa pojalleen parasta mahdollista. Kukapa ei haluaisi, että kehitysvammainen poika pääsee retkille ja saa elämyksiä koulun seinien ulkopuolelta? Tarinasta olisi tullut kovin toisenlainen jos edellisillan vimmaisessa casen etsinnässä haaviin olisikin jäänyt toisenlainen vanhempi todistamaan aiheesta. Varakkaan espoolaisen kotiäidin tilanteen sijasta katsojaa olisi voinut koskettaa vaikkapa neljän lapsen kahta työtä tekevä yksinhuoltaja, joka ei ehdi talkoilla koulun retkien eteen ja jonka lapsia nolottaa, kun ei ole tuoda rahaa kouluun. Molempien kokemukset ja mielipiteet olisivat varmasti olleet yhtä totta, mutta aivan eri totuus asiasta.

7 PÄÄTELMIÄ

Uutiset ovat viihdettä ja draamaa vähintään siinä missä tiedonvälitystäkin. Televisiouutisia sitovat paitsi uutistyyön ikaikaiset ihanteet, myös television välineominaisuudet. Televisio on koko kansan media, monissa kodeissa lähes perheenjäsen. Sen on viihdytettävä, tarjottava tuttuutta ja samaistuttavuutta ihmiskasvojen avulla ylittääkseen huomiokynnyksemme kodin hälinän keskellä. Kiinnostavuudesta on tullut jokapäiväinen uutiskriteeri.

Jotta uutisjuttu voisi kiinnostaa ja koskettaa, sen pitää edes jossain määrin vedota järjen lisäksi tunteeseen. Tunteita herättävät ihmiset, heidän reaktionsa ja heidän

samaistuttavat elämäntilanteensa, siksi tavallisten ihmisten esiintymistiheys uutisissa tuskin harvenee. Järkeen vetoava tieto ja tunteisiin vetoavat elementit voivat mielestäni vallan hyvin elää uskottavasti rinnan samassa uutisjutussa. Itseäni on aina ärsyttänyt typerä vastakkainasettelu näiden välillä, sillä järjen vastakohta on järjettömyys, tunteen vastakohta tunteettomuus.

Kiinnostavuus tarkoittaa osittain myös uutisjuttujen aiheiden ja käsittelytapojen viihteellistymistä. Se koetaan usein ongelmaksi toimittajien keskuudessa. Tarinoiden kertominen, ihmisläheiset ja ihmisten kautta kerrotut aiheet eivät sinänsä välttämättä kuitenkaan vähennä uutisten informaatioarvoa – jos tekeillä on asiallinen uutisaihe. Katsojajystävällisyys ja katsojan maailmassa katsojan kielellä operoiminen voivat avata uutisaiheita arjen tasolta ja auttaa tiedon perillemenoaa. On mahdollista ettei perusuutistoimittaja mielellään tunnista dramaturgia itsessään. Useimmat toimittajat kuitenkin toivovat, että heidän juttujaan katsotaan, että ne kiinnostavat ja että ne avaavat merkityksiä katsojilleen. Keinot tähän ovat moninaiset. Veikkaan, että jos esimerkiksi tutkittaisiin, monetko kasvot uutislähetyksessä näkyvät tänään ja monetko näkyivät vaikka 30 vuotta sitten, olisi ero dramaattinen.

Tavallisten ihmisten kasvot ovat kiinnostavia, näemmepä niitä sitten katugallupeissa, tapahtumien ja ilmiöiden kuvittajina, kevennyksinä tai casena avaamassa uutisaihetta. Ihmisten, heidän olemuksensa, toimintansa, reaktioidensa ja kommenttiensa avulla voidaan paitsi ratkoa kuvituspulmat, myös tehdä uutisesta draamaa, jossa henkilöhahmot kantavat rooliominaisuuksia. Vaikka myös ns. kovat uutiset ovat henkilöityneet, erottaa niissä seikkailevia hahmoja tavallisista ihmisistä erityisesti samaistuttavuusaspekti.

Hiltusen mukaan (1999, 38) katsojan on tunnettava draaman henkilön tunteet, draaman henkilön on oltava ymmärrettävä, jotta voimme tuntea myötätuntoa häntä kohtaan. Tavallinen ihminen edustaa uutisjutussa katsojaa, ”pientä ihmistä”, tai totuudentorvena toimittajaa, joka on yleensä pienen ihmisen puolella. Koska tavallinen ihminen on uutisjutussa yksi meistä, hänelle ollaan lempeitä. Yleensä hänen lausuntojaan ei kyseenalaisteta, hänen kokemuksensa ja mielipiteensä on aina oletusarvoisesti vilpitön ja aito.

Vaikka hän olisi vain yksi miljoonasta, hänestä tulee ääneen päästyään uutisjutussa massojen ääni yhteiskunnan pelikentällä. Hän edustaa kokijaa ja tulkintaa, eikä häneltä edellytetä samanlaista asiantuntijuutta tai objektiivisuutta kuin vaikkapa tutkijalta. Häntä ei yritetä saada kiinni mistään. Koska tavallisella ihmisellä ei ole mitään viran tai asiantuntijuuden tuomaa velvoitetta olla toimituksen käytössä, häntä kohtaan ollaan kiitollisuudenvelassa. Tavallinen ihminen on korvaamaton toimitukselle, joka haluaa havainnollistaa, päästä katsojan olohuoneeseen tai avata keskustelun jostain asiasta, joka ei ole uutinen.

Vaikka tarkastelemieni kanavien uutisten toimintatavat, visuaalinen ilme ja resurssit poikkeavat toisistaan, niillä on enemmän yhteistä kuin erottavaa. Etenkin kaupallisten kanavien on saatava katsoja pysymään kanavalla. Uutiset eivät saa erottua ilmeeltään ja asenteiltaan liikaa kanavan muusta ohjelmistosta. Ihmisläheisyys yhdistää; Nelonen turvaa tarinaan ja haluaa kuulla uutisissa sanan ”minä”. MTV3 taas ilmoittaa arvostavansa yksilöä. Näin molempien kanavien uutistoimitukset suorastaan huutavat ihmiskasvoja juttuihinsa. Voisi ajatella, että kanavien erilaiset arvot ja toimintaympäristöt vaikuttaisivat siihen, kenen kasvoihin turvataan. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella näin ei kuitenkaan ole. Näyttää siltä, että ruutuun päätyvien ”tavisten” valintaan vaikuttavat rutiinit, käytettävissä oleva aika ja verkostot enemmän kuin kanavien ilmoittamat arvot ja tavoitteet.

Molemmat kanavat tekevät valtakunnallisia uutisia, joiden on oltava alueellisesti tasapuoliset. Toimituksissa työskentelee eri-ikäisiä miehiä ja naisia, joiden omat arvot ja verkostot vaikuttavat uutisten näkökulmiin siinä missä toimituksien tavoitteet ja sattuman pakko. Voisi kuvitella, että kun tavoitellaan suuria katsojalukuja (kuten MTV3 tekee) ei saa ärsyttää ketään ”liian erikoisilla” caseilla, haastateltavilla tai aihevalinnoilla, kun taas kohderyhmäspesifimpi toimitus on vapaampi valitsemaan aiheensa ja esimerkki-ihmisensä. Tällaisen eron mahdolliseen havaitsemiseen täytyisi kuitenkin tutkimusaineiston olla merkittävästi suurempi.

Eheän uutisjutun tekemisessä on aina kyse henkilökemiasta ja toimittajan kyvystä välittää juttunsa sävy ja tavoite kuvaajalle ja leikkaajalle. Toisten kanssa on helpompi työskennellä kuin toisten ja kokemus varmasti lisää varmuutta – joskin myös ”leipääntymistä”. Toimitus voi kuitenkin edesauttaa tai vaikeuttaa käytännöillään

toimittajan ja kuvaajan yhteisymmärryksen syntymistä. Itse pidin erittäin suuressa arvossa sitä, että Nelosella kuvaaja teki pääsääntöisesti koko jutun alusta loppuun toimittajan kanssa. Näin syntyy yhteinen hanke ja molempien sitoutuminen juttuun.

Kuvaajan ja toimittajan pitäisi tehdä työnsä ”samalla kartalla” kertoen samaa tarinaa samasta ihmisestä ja ilmiöstä. Ei ole lainkaan samantekevää, miten ihmistä kuvataan. Kuva on vapaampi luomaan merkityksiä tavalla, joihin sana ei edes pysty, eikä kuvaajien ammattitaidon ja kunnianhimoisuuden asteen arvoa uutisjutun merkityksen synnyttäjänä pidä koskaan vähätellä. Tästä oli opinnäytetyössäni hyvä esimerkki Risto Puurusen kuvaama, Neloselle toimittamani juttu maahanmuuttajataustaisesta lähihoitajasta. Hoivan tarjoaminen näyttäytyi jutussa lähes maagisessa hohteessa – asia, jota ”objektiivisen” uutisjutun speakiin ei voisi mitenkään sisällyttää.

En täysin allekirjoita viestintäoppineiden ajatuksia uutishuoneen hierarkiasta. Tavallisen ihmisen lausunnoilla on samaistuttavina yllättävän suuri uskottavuusarvo. Hierarkia uutisjuttujen kesken on kuitenkin selvä. Siihen mielestäni liittyy se, että esimerkiksi taloutta ja politiikkaa uutisoidaan kovin usein kuin tiettyä liturgiaa noudattaen. Sosiaalisia kysymyksiä käsitellään usein case-lähtöisesti arjen tasalta. Poliittika ja talous taas ovat virallisten ihmisten virallista ylätasoa puhetta. Vaikka esimerkiksi sairaanhoitajapulasta on tehty juttuja, joissa on case, esiintyy esimerkkikansalainen harvoin samassa uutisjutussa vaikkapa ministerin kanssa. Tämä vaikuttaa arvojärjestykseen, siihen, mitä ajattelemme kovina, mitä ”pehmeinä” uutisaiheina ja ketkä ovat yhteiskunnassa keskustelijoita silloin kun asiat ratkaistaan.

Osa uutisten välistä arvohierarkiaa on sekin, että mm. tämän opinnäytetyön esimerkkijutuissa tyypillisesti naistoimittaja toteuttaa aiheet, jotka käsittelevät sosiaalisia kysymyksiä, perhettä, kotia, hoivaa, lapsia – ja haastattelevat naisia näiden asioiden kokijoina. Miestoimittajien jutut painivat liikenteen, tekniikan tai lainsäädännön parissa, ja näitä asioita kommentoivat miehet. Tähän vaikuttavat monet seikat toimituksen sukupuolijakaumasta kulttuurin ”näkyttömään käteen” ja toimittajien omiin kiinnostuksen kohteisiin. En usko, että taustalla on mikään katala miesten salaliitto, mutta epäilen, että rooleja sekä toimituksissa että uutisjutuissa voisi tuulettaa. Olen ainakin itse syyllistynyt ääriperinteisiin valintoihin – olisihan vaikkapa

äitiyspakkausta voinut mainiosti käsitellä siitä näkökulmasta, miten vähän se vielä 2000-luvulla tarjoaa (nimeään myöten) isille.

Uutiset tietenkin heijastavat sitä maailmaa, josta ne kertovat, mutta vahvan statuksensa ansiosta ne myös muokkaavat asenteita sitä kohtaan. Myös kiireessä ja rutiinien keskellä pitäisi pystyä kyseenalaistamaan oma näkökulmansa toimittajana. Ehkä joskus vielä nähdään uutisjuttujen caseina uusia suomalaisia tai vähemmistöjen edustajia silloinkin, kun juttu ei käsittele sitä, miten kyseisellä vähemmistöllä menee. Ehkä joskus näemme uutisissa Maijan autonomisena, Matin sairaanhoitajana silloinkin, kun juttu ei käsittele miehiä naisten töissä ja toisinpäin.

Uutislähettykset ovat viihteellistyneenäkin täynnä kaavamaista toisteisuutta. Ehkä esimerkiksi tupo-neuvottelut ovat oman, vakiintuneen, dramaturgiansa vanki, näytelmä, jonka tiedämme etenevän tietyllä tavalla vuodesta toiseen suoran lähettyksen jännitteen avulla, mutta entäpä jos katsoja yllätettäisiin? Ehkä palkkaneuvottelut joskus uutisoidaan niin, että ”Matti Möttönen saa näin ja näin monta litraa maitoa jääkaappiinsa” suunnitellulla palkankorotuksella. Ehkä löytyy vielä uusia tapoja lisätä uutisten asiatiedon kiinnostavuutta ja inhimillisyyttä käyttämättä kaavamaista case-rakennetta tai muuttamatta uutislähetystä täysin saippuaopperaksi.

LÄHTEET

Alma Media Oyj lehdistötiedote 2.4.2001 ”Merja Ylä-Anttila MTV3:n vastaavaksi päätoimittajaksi”.

Aslama Minna & Wallenius Jaana 2003. Suomalainen TV-tarjonta 2002. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 40/2003.

Blåfield Ville 2004. Tirkistele meitä. Suomen Kuvalehti 19/2004, 20–26.

Bonnierin vuosikertomus. 2006. [WWW-dokumentti]
<<http://www.bonnier.com/58033.pdf>> (luettu 20.3.2007).

Finnpanel 8.1.2007. Alle 15-vuotiaat katsoivat aiempaa enemmän televisiota. Lehdistötiedote. [WWW-dokumentti]
<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tiedotteet/tv_080107.html> (luettu 24.3.2007).

Finnpanel. Uutislähetysten kanavakohtaisia katsojatilastoja vuodelta 2007. [WWW-dokumentti]
<<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/2007/10/mtv3.html>> (luettu 24.3.2007).
<<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/2007/11/mtv3.html>> (luettu 24.3.2007).
<<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/2007/10/nelonen.html>> (luettu 24.3.2007).
<<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vko/2007/11/nelonen.html>> (luettu 24.3.2007).

Herkman, Juha 2001. Audiovisuaalinen mediakulttuuri 2001. Tampere: Vastapaino.

Hietala, Veijo. Ruudun hurma – johdatus TV-kulttuuriin 1996. Jyväskylä: YLE-opetuspalvelut.

Hiltunen Ari 1999. Aristoteles Hollywoodissa – Menestystarinan anatomia. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Huovila, Tapani 1995. Uutisvuorokausi – Tutkimus medioiden eroista. Helsinki: Inforviestintä Oy.

Kuutti, Heikki 2006. Uusi mediasanasto. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Kymmenen uutiset. MTV3. 22.10.2006, 24.10.2006.

Laine, Petri 2005. Uutiskurssin vierailijaluento marraskuu 2005. Helsingin AMK Stadia Radio- ja televisioilmaisun vuosikurssi.

Lyytinen, Jaakko 2006. Kun pöllö sai siivet – MTV:n uutisten historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Media ja me. Osa 2, Uutisten puolueettomuus. YLE:n Opinportti-portaalin verkko-oppimismateriaali [WWW-dokumentti] <<http://www.yle.fi/opinportti/kortit/mediajame/jakso2/virikepaja.shtml>> (luettu 25.3.2007).

MTV3. Visiot ja arvot. [WWW-dokumentti] <<http://www.mtv3.fi/info>> (luettu 20.3.2007).

Nelosen tarina. [WWW-dokumentti] <<http://www.nelonen.fi/tarina>> (luettu 31.3.2007).

Nelosen uutiset 4.4.2006, 19.4.2006, 2.5.2006, 3.5.2006, 18.5.2006, 24.5.2006, 17.10.2006, 23.10.2006, 24.10.2006, 3.11.2006.

Niiranen, Juhani: "Meillä on missio". Valtaosa Nelosen uutisryhmästä tulee Ylestä ja MTV3:sta. Helsingin Sanomat 24.10.1997.

Pietilä Veikko 1996. TV-uutisista, hyvää iltaa. Tampere: Vastapaino.

Pietilä Veikko 1995. Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Tampereen yliopisto Tiedotusopin laitos Julkaisuja Sarja A 86/1995. Tampere: Tampereen yliopisto jäljennepalvelu.

SanomaWSOY Oyj:n osavuosikatsaus 1.1.–30.6.2006. [WWW-dokumentti] <<http://www.sanomawsoy.fi/viewFile.aspx?id=2464>> (luettu 20.3.2007).

SanomaWSOY Oyj:n pörssitiedote 3.8.2006 kello 11:30. [WWW-dokumentti]
<<http://porssi.talouselama.fi/listsmaill.aspx?list=pressdetail&tabname=pressdetailtab&id=HEX20060803A00053488>> (luettu 8.3.2007).

Seitsemän uutiset. MTV3. 8.9.2005, 12.10.2005, 1.11.2006, 7.11.2006, 19.10.2006.

Virta, Tuuli 30.12.2005. ”Kymmenen uutiset, hyvää iltaa” haastattelu uutisankkuri Pirjo Nuotiosta MTV3 internetin Helmi-sivustolle. [WWW-dokumentti]
<<http://www.mtv3.fi/helmi2005/tulosta.shtml/414322>> (luettu 26.3.2007).

Vogler, Christopher 1998. The writer’s journey – Mythic Structure for writers 2nd edition. Studio City California: Michael Wiese Productions.